25

ІВАН ФРАНКО.

БАТЬКІВЩИНА
і
ИНШІ ОПОВІДАНЯ.

Едмонтон, Алберта 1919 р.
НАКЛАДОМ І ДРУКОМ "НОВИН"
9620 — 109 Ave.

Телефон 2478.

CASTOR LIMITED.

ФОТОҐРАФУЄМО ҐРУПИ, ОСОБИ, ВЕСІЛЯ, ТОВАРИСТВА І Т. И.

Пришліть нам малу свою фотоґрафію, а ми вам побільшимо до якого ви собі бажаєте розміру.

НАША АДРЕСА:

10007 JASPER AVE.
EDMONTON, ALBERTA.

ЗАМОВЛЯЙТЕ КНИЖКИ

в Книгарни Укр. Народного Дому

в Едмонтоні, Алта.

ТАМ ДІСТАНЕТЕ ВСІХ КНИЖОК КОТРІ ДРУКОВАЛИ СЯ В СТАРІМ КРАЮ, КАНАДІ І АМЕРИЦІ.

ДЛЯ КНИГАРЕНЬ ОПУСТ.

Листи і замовленя просимо слати на слідуючу адресу:

UKRAINIAN GR.CATH. ASST.
BOX 69.
EDMONTON, ALBERTA.

ІВАН ФРАНКО.

БАТЬКІВЩИНА
і
ИНШІ ОПОВІДАНЯ.

Едмонтон, Алберта 1919 р.
НАКЛАДОМ І ДРУКОМ "НОВИН"
9620 — 109 Ave.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/batkivshchynaiyn00fran

Передне слово.

Ще в початку 1877 р., працюючи над рядом „Бориславських оповідань" я почув, що думка представити побут бориславських робітників та підприємців у ряді оповідань, розширяє ся в тім напрямі, щоб у більших або менших оповіданях змалювати побут галицької Руси в ріжних околицях, у ріжних суспільних верствах та родах занять. Мали се бути „Галицькі образки", в яких би обік етноґрафічного та побутового матеріялу виступали також певні псіхольоґічні проблеми. Матеріялом до них могли служити поперед усього мої власні спомини та спостереженя, а по части також оповіданя инших людий. В першій половині 1877 р. були написані три оповіданя в тім роді, з яких два, „Лесишина челядь" і „Два приятелї" були тогож року надруковані в „Дністрянцї", альманаху студентського товариства „Академическій кружок", а найвчаснійше з них написане, „Вугляр", якось незамітно для мене вийшло з моїх рук, так що я й забув про нього і здивував ся не мало, побачивши його аж у початку 1919 р в перших числах двотижневника „Будучність;'. Видавець того двотижневника, д. Микота Венґжин, якому я за недозволене мною опублікованє мойого оповіданя зробив досить прикрий виговір не пояснив менї, відки й яким способом дістав мій рукопись. Се перше виданє було доконане зі зміною первісного етимольоґічного правопису на фонетику, але при тім із досить численними помилками, які я тепер повиправляв приготовляючи се оповіданє для друку в отсїй збірцї.

Досить показна серія галицьких образків війшла в мою збірку „В потї чола" — двацять оповідань. Сїй збірцї пощастило о-стілько, що вона зараз по виданю була дозволена для ввозу і продажі в Росії, що тодї в часї панованя надзвичайно

острої цензури, особливо супроти українського слова, було рідким, майже одиноким у своїм роді явищтм. Значно пізнійшт, коли перше видане розійшло ся, а цензурні тиски в Росії полекшали, ся моя збірка вийшла в Київі новим виданєм без моїх поправок у двох томиках, в р. 1903, а також окремою книжкою в російськім перекладі. Значна часть оповідань із тої збірки була друкована також у ріжних польских, чеських, мадярських та німецьких птріодичних або книжкових виданях

Розпочавши в р. 1902, після умови з д. А. Хойнацьким, збірне видане моїх оповідань, що мало обняти 12 томиків, кождий по 12—15 аркушів друку, я розбив збірку „В поті чола" на кілька ґруп і випускав томик за томиком таким способом, що до оповідань, друкованих уже в збірці „В поті чола" додавав нові або написані, або друковані перед тим у ріжних періодичних часописях і не видавані окремо.

Сего виданя вийшли під фірмою А. Хойнацького чотири томики, а власне:

1. „Добрий заробок і инші оповіданя" 1902, де містять ся крім передмови ось які оповіданя: „Добрий заробок", „Муляр „Сам собі винен", „Слимак", „Історія моєї січкарні", „Домашній промисл", „Довбацюк'; і „У кузні". З них тілько остатнє не входило в збірку „В поті чола".

2. „Панталтха і инші оповіданя" 1902, крім передмови і титулового оповіданя містить іще „Хлопська комісія" та „В тюртмнім шпиталї". Се остатнє ново написане.

3. „Малий Мирон і инші оповіданя" 1903, містить передмову, а далї нариси: „Малий Мирон", „Грицева шкільна наука" „Оловець", „Schon Schreiben';, „Отец, гуморист", „Гірчичне зерно" і „Борис Граб". Се остатнє було частиною більшої повісти „Не спитавши броду", а два передостатнї написані навмисне для сего виданя.

4. „З бурливих літ", перша серія, видана без фірми Хойнацького, але його накладом 1903 р. містить окрім пертдмови два оповіданя: „Різуни" і „Гриць і панич", оба написані пізнійше по виданю збірки „В поті чола". На сьому урвало ся видане А. Хойнацького, дальші два томики тої серії вийшли

вже під фірмою Українсько-руської Видавничої спілки, а власне:

5. „На лоні природи і инші оповіданя", 1905, містить титулове оповіданє, що первісно творило один розділ повісти „Не спитавши броду';, далї „Микитичів дуб", передруковане із другого тома „Славянського Альманаха" видаваного в Віднї в р.р. 1878—9; сей другий том був сконфіскований і не побачив світа, і моє оповіданє видобуте з нього тілько з припадково захованого прокураторського примірника. Далї в сей томик увійшли „Яндруси", перший розділ повісти „Lelum Polelum", „Дріяда", уривок із повісти „Не спитавши броду", „Щука", „Odi profanum vulgus", обі птредруковані з Літ.-Наук. Вістника р. 1905, далї „Мавка" із „В потї чола", „Під оборогом" написане спеціяльно для сего виданя, „Мій злочин", „У столярнї", „Поєдинок", „Поки рушить поїзд" — передруки з Літ.-Наук. Вістника і „Сойчине крило", написане спеціяльно для сього виданя.

6. „Маніпулянтка і инші оповіданя", 1906 р. крім титулового оповіданя та нарисів „Лесишина челядь" і „Між добрими людьми", що всї три входили в збірку „В потї чола" тут поміщено написаний спеціяльно для сього томика драматичний нарис „Чи вдуріла?".

Отся нова збірка зложена також таким способом, тілько з тою ріжницею, що в неї не війшло анї одно оповіданє зі збірки „В потї чола", а натомість входять оповіданя, друковані ріжними часами в ріжних періодичних виданях, із них одно, остатнє в перткладї з польської мови. За зібранє тих оповідань, якого б я сам у теперішнім моїм станї не міг був доконати, складаю щиру подяку д. М. Мочульському, який з власного почину в часї моєї слабости заняв ся зібранєм і скошованєм тих оповідань. На чолї збірки кладу оповіданє „Батьківщина", один із найпізнїйших моїх белєтрестичних творів, друкований первісно в „Кіевской Старинї" офіціяльним тодїшнїм правописом, т. зв. „романівкою" із численними помилками, а потім фонетикою у „Літературно-науковім Вістнику" 1905 р. Оповіданя „Гава і Вовкун" та „Ґеній", — се частини

моєї недокінченої повісти „Не спитавши броду", якої деякі частини були вже опублїковані в збірнцї п. з. „На лонї природи". З фтлєтона „Дїла" 1884 р. видобуто оповіданє „Пироги з черницями", а з календаря Просвіти оповіданє „Гершко Гольдмахер", що являєть ся неначе вступною частиною до оповіданя „Гава". Остатнє оповіданє „За-для празника" було надруковане по польськи в соціял-демократичній публїкації „Календаж Роботнїчи" на рок 1892, виданій у Львові 1891 року.

Хоч як неоднакова лїтературна вартість сих оповідань, то все таки думаю, що їх збірне виданє не буде зайвим і для теперішньої ґенерації, вже хоч би тому, що в них скрізь, як мтнї здаєть ся, віє здоровим духом того тверезого позітівізму, який нїмецьким терміном можна назвати „Bejahung des Lebens" Може вона явить ся деякою невеличкою ассанацією в шпитальній атмосфері новійшої лїтературної школи.

Іван Франко.

Львів дня 9. падолиста
1910 року.

БАТЬКІВЩИНА.

(Присьвячую Високоповажаному Хведори Вовку на спомин нашої спільної мандрівки 1904 р. *)

Нашого товариша Опанаса Моримуху прозвали ми ще в ґімназиї Батьківщиною, — не на честь популярної ґазети „Батьківщини", яка тоді ще не виходила, а з иншої причини. Він мав звичай, коли говорив про свойого батька, називати його „батьківщиною"; так само матір по-за очи називав „материзною", „стрийка", „стрийщиною", і загалом любив жартом перекручувати, або як він казав „підплїшувати" мову. Він степенував добрий, ліпший і ліпшійший; силкував ся написати цифрами число кільканацять, міцно обстоював за численнєм днів назад: нині, вчора, позавчора, якось, позаякось; боров ся з учителями за ріжницю між словом повітрє, яке вважав рівнозначними із німецьким die Pest — чума, і „повітє", що мало значити die Luft, — одним словом, був незвичайний майстер від язика. Він один у цілій нашій ґімназиї вмів не тільки го-

---

*) Отсе оповіданє написане лїтнїми місяцями р. 1904 в часї вакаційного побуту в ґірських селах Мшанцї старо-самбірського і Дидьові турецького повіту при нагодї етноґрафічної екскурсії в Бойківщину, в якій я супроводив д. Хведора Вовка, було в осени того самого року друковане в "Кієвськой Старинї" російсько-українським правописом, т. зв. романівкою, і з численними помилками в текстї. За для обмеженого числа читачів того журнала в російській Українї, а тим більше в Галичинї, моє оповіданє, друковане також у Лїтературно-Науковім Вістнику в початку 1905 р., тут і там відоме досї дуже мало, і се спонукує мене подати його ширшій публицї в новім, поправленім виданю.

ворити по бойківськи, бойківськими словами, формами й акцентом, але знав характерні нюанси говору майже кождого села в околиці Дрогобича. Він приніс і пустив у курс такі діялєктольоґічні перли мазурського говору з Рихтич, як „zaprzyj dzwirze", що мало значити „запри двері" і „wyzeni imienie na гірськім діялєкті) на пасовиско". Він був добрий ученик і zagumienie", що мало значити „вижени худобу („імінє" в під-
добрий товариш, загально люблений за-для свойого доброго гумору, дару удаваня ріжних голосів та висловів, та незліченої сили приказок та дрібних оповідань і анекдотів, якими в хвилях веселости щедро пересипував свою мову.

Його батько, старий Моримуха, був, як казали, заможний селянин із Колодруб, невеличкого наддністрянського села. У нас тамошніх селян називають „Заболотеями", бо вони живуть на рівнині, яку часто заливає Дністер, серед багон та болот, а на дорогах, які ведуть через їх села, болото, як кажуть, не висихає ніколи. „У нас болото святеньке, — говорив було Опанас, — як розчинять з одною паскою, то кисне аж до другої". „Заболотеї" визначають ся також своїм строєм: не носять гунь анї суконних свит, тільки довгі, майже до самої землї полотнянки.

— У нас як котрий сват виросте високий, — говорив було Опанас, — а в станї тонкий, а одягне таку полотнянку, а в половинї перепереже вузким ремінцем, а зігнеть ся в двоє витягаючи ноги з болота, то виглядає зовсїм так, як ціп: ціпивно хтось держить у руцї, а билень кінцем загруз у болотї.

— А чи правда то, що в вас ті полотнянки перуть як не Панталима, то аж знов на Панталима? — питаємо було жартуючи.

— Не правда! — з комічним обуренєм відповідає Опанас. — У нас ніхто не бачив, аби полотнянки прали. Носить доти, доки нижний конець не обігниє з болота. Тодї на колодку, відмірить пядь — тай сокирою цю-цюк! І полотнянка йде на когось меншого замість нової, а більший дістає нову. І так її все направляють, доки з полотнянки не зробить ся лейбик.

Сей дістає найстарша бабенція, що сидить за комином і пряде клоче.

Ми бувало боки зриваємо, регочучись із тих Опанасових вигадок, а Опанас байдуже собі, і не скривить ся, мов щирісіньку правду говорить. Які були відносини Опанаса до батька й матери, ми якось не могли зміркувати. Правда, він по-за очи називав їх жартуючи „батьківщина" та „материзнина", але ніколи ми не чули, щоб він справді кпив із них або нарікав на них. Тільки з боку знали ми, що старий Моримуха був чоловік заможний, але дуже скупий. У нього не було більше дітий, Опанас був одинак. Моримуха дав його до ґімназиї тільки наслідком зусильного намаганя священика та вчителя, але силкував ся надгородити собі ту шкоду не лише тим, що вишукував йому як найдешевшу й найпоганійшу кватиру, привозив йому скупо сухого хліба та бульби, або ячмінних круп без омасти, але навіть пізнійше, коли Опанас заробляв собі приватними лекціями пару ґульденів у місяць, не соромив ся що понеділка випрошувати у нього пару „дудків" то на тютюн для себе, то на топку соли, то на обарінки для вуйчаників та тітчаників дома. І Опанас давав, а для малих вуйчаників та тітчаників і сам купував то колачі то цукерки, то дешеві забавки, та передавав до дому.

Раз тільки витягли ми в нашого Опанаса невеличке оповідане про його батька, тай то треба було його від нього, як то кажуть, кліщами витягати. То так було. Одного понеділка старий Моримуха чомусь не міг приїхати до Дрогобича, і передав цілотижневий провіянт для сина через якогось сусіда, розповівши йому, де й як має шукати синової кватири. Приходить сваток до нас на кватиру з кобелею в руці тай питає крізь вікно:

— А чи тут Каганців Панаско?

Ми поприходили зі школи, а Опанаса ще не було.

— Каганців? — перепитуємо. — Тут живе Опанаско, але не Каганець, тільки Моримуха.

— Ну, та той, той, той сам. У нас його називають Каганець

— Ба, та чому? Через що? — питаємо ми зацікавлені.

— Е, та то би довго повідати, а мені нема коли. От, каже, тут йому тато футраш передав. Виберіть із кобелї, бо кобеля моя.

— Та розповіжте бо, чому старого Моримуху називають Каганцем? — налягаємо ми.

Але сусїд уже взяв кобелю, натиснув стару соломяну крисаню на потилицю, тай обертаючи ся йти геть, каже:

— Питайте Панаска, він вам скаже, а я не маю коли.

Тай пішов. А коли Опанас прийшов зі школи, ми зараз до нього, як пси до діда на перелазї.

— Чому твого старого називають Каганцем?

— А ви відки се знаєте?

— Та був тут ваш сусїд, приніс тобі „футраш", та питав, чи тут Каганців Панаско?

— Ну, то було його питати, відки мою батьківщину прозвали Каганцем.

— Ми питали. Він велїв запитати тебе.

— Ей, дайте менї спокій!.. Я такий голодний, як коли-б у менї дно випало, а вам чорт зна чого захочуєть ся.

— І ми голодні. Та поки обід буде — говори.

— Говоріть ви; я послухаю.

— Нї, зараз кажи, чому твою батьківщину прозвали Каганцем?

— Та чому? — нерадо мовив Опанас. — То колядники збиточники. Прийшли колядувати під наші вікна, а тато не мав дрібних.

— А може не хотїв дати? — втрутив хтось.

— А може й не хотїв, — згодив ся Опанас. — Досить, устав з лави тай стукає до вікна, нїби-то не треба. А колядники кричать: „Татусю, таж то Різдво Христове, раз у рік свято! Годить ся колядників приймати". А тато каже: „Вже були трої".

— А то певно неправда була? — втрутив знов хтось з боку

— Та може й неправда. Або я знаю! — згодив ся Опанас.

— А колядники не хочуть уступити ся. А тато до них: „А будете колядувати за каганець вівса?" Як почули колядники таку ціну, то зразу в сміх, потім помуркотіли щось поміж собою, а потім крикнули: „Будемо!;' — тай заколядували.

Опанас урвав, мов на раз похопивши ся, що за далеко забіг у своїм оповіданю.

— Ну, як заколядували? — питаємо.

— Або я знаю, — каже якогось несміло Опанас.

— Знаєш, знаєш! — кричимо. — По носї тобі видно, що брешеш! Зараз говори, як заколядували.

— Але ви будете з мене кпити.

— Нї, слово чести, що не будемо.

— Або з моєї батьківщини.

— Нї, нї, говори сміло!

— Та як заколядували! Там між ними був такий цупкий на вигадки, так той затягнув, а всї за ним, та так мов сокирою рубають.

Бог предвічний народив ся,
Прийшов днесь со небес;
Моримуха так як пес
Розвередив ся.
Тріє цари ідуть со дари:
Парубки співаки,
Раз у рік колядники
Колядували.

Тріє цари, де ви йдете?
Тай ідїть далї в світ,
Бо у мене гроший нїт,
Дармо ревете.
Звізда ясна обявила ся...
А я вам хиба дам
За колядку співакам
Каганець вівса.

Слава Богу, вже й піснї кінець!
Нам овес, а ти пес,

Та вже будеш вік увесь
І сам Каганець.

-- Ну, але вже колядники не дожидали того вівса. Вибігли до них татуньо з палицею, а вони лиш по за хату зл потіли, як коні. І ще тої самої ночи нова колядка пішла скрізь по селу, і від тоді татуня прозвали Каганцем. Уже вони до попа і до війта на скаргу ходили, та що з того, ще їх наганьбили, а того, що їм приліпили злі язики, вже до смерти ніяка людська сила їм не відійме.

Опанас розговорив ся, та коли скінчив і замовк, ми могли зміркувати, що йому й самому не мило було, що так розбалакав ся. Кілька день потім він був якийсь квасний та незадоволений і на всякі питаня відповідав нерадо, просто кажучи відбуркував ся. Так і видно було, що сам собі вразив якесь болюче місце і не міг дарувати собі того. Була у нього якась тиха амбіція, що раз ображена огорожувала ся мовчанкою, особливо коли та враза доторкала його улюбленої „батьківщини".

З часом я переконав ся одначе, що назвою „батьківщина" він обіймав не так своїх родичів та свояків, як радше щось неособове, хоч не можна сказати щоб абстрактне. Я мав нагоду раз підчас вакаций загостити до нього до дому. Після мойого рідного Підгіря його рідне село, положене на болотистій Дністравій долині, серед лоз та очеретів, видало ся мені страшенно нецікавим та одноманітним. Низенькі хати, низенькі плоти, коряві верби, чорні вільхи по над берегами грузьких річок, і рівнина-рівнина, поперетинана бездонними болотами, стругами, та охабами, все те якось давило мою душу, навівало сум і нудоту. А мій Опанас бігав по тій сумній околиці оживлений, веселий, щасливий, що я й пзнати не міг того тихого, мало говіркого та задуманого хлопця, яким він був у Дрогобичі. Він увесь день тягав мене по вбогім садку довкола своєї батьківської хати, оповідав мені історію кождого дерева, кождого корчика, кождого рівчака і кождої кладки. Він знав кожду стежку на непереглядній наддністрянській сіножати, кож

ду баюрку і кождий закрут ріки, знав, у якім очереті гніздять ся дикі качки, а де можна знайти достиглі ягоди смородини. Кожду грушку на межи, кождий корч жостелї серед тернини над річкою, кождий китях калинових ягід, навислий над водою і кожду темнобагрову „павку" на очереті він витав радісними окриками, як старих знайомих. І всюди він умів щось цікаве оповісти, з кождою дрібницею вязав ся якийсь момент його житя: „Оттут ми тої а тої осени зловили журавля на нічлїзї". „Оттут моя батьківщина торік чепила величезного щупака: Жид у коршмі не торгуючи ся дав два папірки". „Оттуди треба йти навпростець до Луки".. „Оттут менї раз трапило ся те й те". Він не вгавав весь час мойого побуту, був невтомний, бігаючи зо мною скрізь і оповідаючи про все, а все було цікаве-прецікаве для нього. Сей мій невеличкий побут у його селї дав менї ключ до розуміня його вдачі, його тихої і глубокої пристрасти, що була, можна сказати, основною нотою його житя. Я ще нїколи не бачив хлопця, щоб так горячо любив свій рідний куток, так зжив ся з ним і весь жив у нїм, і мене дивувало тодї лиш одно: як можна було так усею душею привязати ся до такого мізерного, сумного, однотонного та нїчим не визначного місця, як ота його славетна „батьківщина".

II.

Я пішов на унїверситет двома роками швидше від Опанаса Моримухи, тай потім якось не зійшов ся з ним близше. Я знав лише, що він здав матуру, на жаданє свойого батька записав ся до духовної семинариї, хоч не почував у собі нїякісїнької охоти до духовного стану, та швидко якось виступив із семинарії та переписав ся на фільософію. Якось по роцї я довідав ся припадково, що обоє старі Моримухи померли, так що Опанас лишив ся одиноким спадкоємцем своєї батьківщини. Швидко потім я зовсїм стратив з очий Опанаса. Він якось щез зі Львова, і нїхто з його близших знайомих, у кого я перепитував за ним, не міг сказати менї нїчого про те, куди він подїв ся. В першій хвилї я подумав було, що він покинув унї-

верситет, до якого його нічогісінько не тягло, і пішов на село на батьківське господарство. Я вже збирав ся „на хибив-трафив" написати йому лист і поздоровити його з улюбленим сільським житєм, коли одного разу здибав у Львові кількох селян із того села і почав розпитувати їх про Опанаса. Вони зразу не розуміли, про кого я питаю, а далї один догадливійший гукнув:

— А, се ви про Панаска! Про Каганцьового Панаска! Ого, зійшов наш Панаско на пси.

— Е, нї, куме, — перебив йому другий. — Не ладно так казати. Хто ще знає, що з ним стало ся. Я гадаю, що він подав ся на пана.

— Як же се так? — запитав я. — Один каже, що зійшов на пси, а другий, що подав ся на пана.

— Та то на одно вийде, — мовив перший селянин, очевидно більше жартливої вдачі. — Бачите, скоро вмер старий Каганець, Панаско приїхав, і аби вам слово сказав кому, порадив ся чи що, а він просто до Жида, тай бух! — продав усю свою батьківщину.

— Тай ще як продав! За пів-дармо! Так як би хотів з рук позбути ся! — з жалем крикнув другий.

— Се правда. Як би був до нас обізвав ся, ми булиб йому дали без торгу десять тисяч. Бо там, пане, маєтки були! А Жид за пять тисяч узяв. А скоро гроші в жменю, наш Панаско сїв на ту саму жидівську таратайку, якою приїхав, тай дмухнув із села.

Наші люди аж тодї довідали ся про його вчинок, як виїздив. У селї крик зчинив ся. Повибігали з хат баби, чоловіки, кленуть Панаска, гукають за ним: „Юда, Юда! Батьківщину продав!"; Далї молодші за грудки, за камінцї, давай шпурляти за ним, та все кричать; „Юда! Юда!" А стара Безкрилиха вискочила зі свого обістя, стала серед дороги перед його фірою та кричить: „Панаску їдеш уже? Та чекай, іди на цвинтар, вели відкопати тата та покласти по людськи, бо він у гробі перевернув ся!" Але фірман-Жид штовхнув стару ди-

шлем у груди, перевернув у сніг, бо то зимою діяло ся, тай погнав сьвітами. І від тоді вже ми не бачили Панаска і не чули, що стало ся з ним.

— Та вже певно, що добра йому не буде! — задумано мовив другий селянин. — Деж би Пан Біг міг благословити такого чоловіка!

От ся відомість була для мене такою несподіванкою, що довго я по просту не міг отямити ся. Як то, — думалось мені, той Опанас, що, бачилось, так усім серцем і всею душею прилип був до своєї батьківщини, жив у ній думками і жив нею, — він мав би ні з сього ні з того продати її тай ще Жидови! Відомість була неправдоподібна, дика, та про те сумнівати ся про її правдивість не було ніякої можности. Я пробував вдумувати ся в її причини, та не міг нічого придумати. Вчинок Опанаса був для мене загадкою, над якої розвязанем я мучив ся досить довго, та не догадавши ся нічого, покинув думати, хоч у глубині душі якось не важив ся з повним переконанем повторити окрику: „Юда! продав батьківщину!"

III.

Від того часу минуло десять літ. Доля кидала мене в ріжні боки, водила по ріжних закутках нашого краю і робила зо мною всілякі експеріменти, чи, як кажуть, держала зо мною тверду школу. Одна її лекція завела мене в один із найглухійших закутків наших гір, до села, позбавленого всякої комунікациї доступного звичайно хиба верхи, або зимою, саньми, затесаного між великими лїсами, крутими горами і рвучою гірською рікою. В чудовій затишній долині, обставлене темними стїнами лїсів, лежало невелечке сельце, радше подібне до пустельницького скита, ніж до новочасної оселї, тим хиба новочасне, що в ньому невилазно гніздила ся зовсім не іділлїчна біднота, бруд, убожество та темнота. Сельце з невеликою церковцею на однім горбику і з просторою та невимовною брудною коршмою внизу при одинокій вулиці, що заразом була ложищем маленького гірського потока, тулило ся як сирота одним своїм кінцем до чорного бору, другим губило ся в яру

над рікою. Від хаток, неотінених ніякою садовиною, крім верб та смерек, вибігали дві-три стежки на супротилежну гору, в низу покриту худими вівсяними нивками, а далї обгорілими пеньками недавно спаленої „пасїки"*) та корчами ялівцю. Сї стежки — то була одинока комунїкация, що вела з сього світом забутого закутка далї на Бескид і в Угорщину.

Менї доводило ся їхати з Угорщини і минути те село не зупиняючи ся. Ми їхали верхи з провідником-угро-руським парубком із одного пограничного села. Ми поспішали, щоб на вечер добрати ся до найблизшого містечка, та наш плян перемінила ріка. Минулої ночи в горах упав сильний дощ, і коли ми доїхали до ріки, ми побачили здоровий, жовто-каламитний вал, що зі скаженим клекотом, піняючи ся, бючись о береги та котячи, по свойому днї з глухим гуркотом грубе камінє, сунув ся в низ, перериваючи всяку комунїкацию нашого села з дальшим сьвітом.

Коли ми почали зїздити над сам беріжок ріки, з одної хати вийшов чоловік, і побачивши нас почав махати нам обома руками і кричати щось. Хоч і як не далеко було від нас до нього, але за ревом та клекотом води ми не могли розібрати анї одного слова.

— Що, що! — закричав з усеї сили мій провідник.

Чоловік переліз тимчасом два перелази, відчинив лїску і вийшов на вулицю проти нас.

— Та куди там їдете? — запитав він не здоровкаючи ся з ними.

— Хочемо на другий бік, — мовив провідник.

— Та не видите, що вода велика!

— Та видимо. А не покажете нам, куди тут переїхати?

— Хиба перескочите, — мовив чоловік здвигнувши плечима.

— Як то? — запитали ми обидва враз.

*) Пасїкою називають у горах місце, де весною вирубано, а в осени спалено лїс, щоб на весну на тому місцї засїяти „збіже", себ то овес.

— А так, що броду не є.

— А може де міст?

— Моста не є.

— А може добра кладка?

— Кладки не є.

— Ну, а так переїхати не можна?

— Камінє несе. Коням ноги потре.

— Ну, то щож нам робити?

— А перечекати, аж вода впаде.

— А коли впаде?

— Чей завтра.

— Значить, доведеть ся ночувати, — мовив я, обертаючи ся до провідника. — Не знаєте, де би тут переночувати? — додав я, обертаючи ся до місцевого чоловіка, бачучи, що мій провідник стоїть заклопотаний та чухає потилицю.

— Та де би? Хиба в коршмі.

Я зирнув питаючим оком на свого провідника. Сей усе стояв, держачи за поводи наших коний, і одною свобідною рукою чухав ся по потилиці.

— Ну, що, Михайле? — запитав я, бачучи, що він не говорить нічого.

— Та нічого, прошу пана.

— Підемо ночувати до коршми?

— Як пан знають. Я не піду.

— А то чому?

— Я вже раз ночував там та закляв ся не ночувати більше.

— А то чому?

— Тут, прошу пана, наскусливійші блощиці на всї гори.

Відповідь була коротка і переконуюча. Я обернув ся знов до місцевого чоловіка.

— А не можна би просити ся до вашого еґомосця на ніч?

— У нас нема еґомосця. До нас доїздять що дві неділи на відправу.

— А може до якого ґазди?

— Та не знаю. Може би... Лиш не знаю, у кого би?

А потім, подумавши хвилину, він додав: — Хиба би у нашого навчителя.

— У вас хиба є навчитель?

— А є.

— То значить, є й школа?

— А є. Вже пять літ маємо школу.

— А деж той ваш навчитель?

— Та не далеко. Он тут за коршмою.

І він показав нам дорогу. Було справді не далеко. По дорозі, їдучи стежкою по-над потоком, що заступав місце головної сільської вулиці і якого берегом провідник проводив коний, я встиг розпитати у чоловіка, що їх навчитель молодий ще чоловік, живе сам, нежонатий, не виїздить майже нікуди з села, що у нього не буває ніхто чужий і що громада досить задоволена з нього не буває ніхто чужий і що громада досить задоволена з нього, бо вчить „дітваків" пильно, не бє в школї, тай і з людьми людяний: у всьому порадить і не одного й грішми поратує, хоч сам живе бідно. Отак розмовляючи ми дійшли до "чколи", що стояла на крутому березї над потоком. Заїзду до неї не було ніякого, тільки стежка горі невеличким, пустим огородом. Школа була такаж селянська хата під соломою, як і инші, збудована хиба о стільки відмінно від селянських, що складала ся з двох половин, переділених вузкими сіньми. Одна половина з трьома вікнами до города, се була шкільна саля, а друга з двома вікнами — помешкане вчителя. Перед сею половиною огород був скопаний, засаджений яриною, з між якої тут і там виростали гарні щепки яблунь та груш; пліт отінювали густі корчі садженої малини, порічок та „веприн". В однім кутї стояла альтанка, отінена густим диким хмелем та обсаджена смерічками. Смерічки, засаджені в два ряди перед дверима, по пять у кождім рядї, заступали місце ґанку. Двері були заперті, але вчителя ми застали в альтанї. Пора була лїтня, вакаційна, і шкільного занятя не було; він очевидно порав ся в своїм огородї, а тепер відпочивав у альтанї та покріпляв ся квасним молоком і чорним житнїм хлїбом.

Я війшов до альтани й поздоровив його. Він мотнув головою, не відповідаючи нічого на моє поздоровленє і не встаючи з місця. Я попросив його переночувати мене і мойого провідника. Він видивив ся на мене якимось тупим поглядом і не перестаючи жовати, дивив ся досить довго, не говорячи анї слова. Я стояв у входї і дивив ся на нього з заклопотанєм, не знаючи, як менї бути. На поміч менї прийшов селянин, що припровадив мене.

— Та вже, пане навчителю, будьте ласкаві! Я би й сам переночував паничя, але знаєте, в мене тїсно. А в корчмі не хочуть, бо там блощицї.

Учитель поклав ложку, встав і, не кажучи до мене анї слова, вийшов з альтани та пішов до перелаза, за яким стояв мій угроруський провідник з парою коний.

— Ти відки? — запитав він.

— Та з Волівця.

— А багато взяв від панича?

— Та два ринцькі.

— А заплатили тобі?

— Ну, то сїдай на коня і їдь до дому. Ще маєш час доїхати

— Та чому нї? До ночи доїду до своєї границї, а там я вже як дома.

— Ну, то добре. На, маєш десять крейцарів на тютюн. Їдь, а я вже панича проведу, куди треба буде.

Я з не меншим як досї зачудуванєм слухав тої розмови і дивував ся, як се так пан учитель, не розвідавши ся гаразд, розпоряджає ся моїм провідником. Я наблизив ся до нього і сказав:

— Ме нї би треба до Турки.

— Добре, добре, най він їде, — відповів якось байдужно учитель, навіть не обертаючи ся до мене. І мій провідник поїхав. І місцевий селянин поклонивши ся пішов собі до дому. Ми лишили ся самі.

— Позвольте вам представити ся, — сказав я, знов наближаючи ся до нього.

Він усьміхнув ся якимось силуваним сміхом.

— Ніби я не знаю тебе! За першим разом пізнав. То хиба ти не пізнав мене.

Я придивив ся йому, та не міг пізнати. Се був чоловік на вид 35 літ, з довгою, чорною бородою, трохи згорблений, у літній полотняній блюзї і в таких самих штанах, з якимось не то мелянхолійним, не то заляканим і непритомним видом. Його очи немов уникали вашого погляду, але тодї, коли він не чув на собі вашого погляду, вони спочивали, вперті десь у одну точку, в якусь далечінь, немов відси визирали когось. Я глядів та не міг пізнати його. Він якось скривив ся, далї здвигнув плечима і похилив голову.

— Ну, тай не диво. Давно ми бачили ся. А ти навіть у мене в хатї був. Моримуха Опанас — тямиш?

— Та не може бути! — скрикнув я. — Опанас! Нї, нї за що не пізнав би! Та Господь з тобою! Відки ти тут узяв ся? Вчителюєш? І в такім глухім закутку! І стільки лїт я не чував про тебе... Ну, ходи, оповідай, що з тобою?...

Я засипав його питанями, та він похилив голову і якось з під-лоба дивив ся на мене, немов би або не вірив у щирість мойого зацікавленя, або міркував над тим, як би викрутити ся від моїх запитань.

IV.

У вечері при лямпі ми сидїли в кімнатї вчителя і розмовляли. У мене знайшов ся чай та цукор, пан учитель роздув огонь та розігрів окріп, і ми згадали старий школярський звичай, попиваючи горячий чай та закусуючи хлїбом та бриндзею. Моримуха їв з апетитом, слухав моїх оповідань, та сам говорив мало. Оповідаючи про спільних знайомих, учителїв та товаришів, я пильно дивив ся на нього, силкуючи ся пізнати давнього Опанаса, та все щось немов перепинювало менї, заслонювало знайомі риси, показувало в привичнім для мене обличі якісь чужі, невідомі менї риси. Я мав таке вражінє, немов би в житю того чоловіка пройшла якась широка й глибока борозна, якою відорано його минуле від теперішнього. Кілька разів менї здавало ся навіть, що в заляканій чи апатичній, душі сього нового Опанаса ворушить ся щось, блимає я-

кийсь огник, що рад би освітити сю дивну борозну, що якісь питаня, якісь признаня снують ся у нього на язиці, раді зірвати ся та вилити ся, але якась таємна сила зупиняє, прогонює їх назад у глибину його душі. Я постановив собі допомогти тим боязким пташкам зірвати ся і вилетіти, постановив, як кажуть, легенько потягнути Опанаса за язик.

— А я недавно був у твоїм селї, — закинув я несподївано.

— В моїм, — з якоюсь дрожію в голосї відповів Опанас. І сумно всьміхаючи ся додав: — Де там у мене яке село? Хиба те моє, де я тепер.

— У твоїм ріднім, — поправив я. — Там, де твоя батьківщина була.

— Минуло ся, забуло ся!

— І він махнув рукою і звісив голову.

— Ну, але тебе там люди не забули. Хоч нїхто не міг сказати менї, куди ти подів ся.

— Благословляють мене?

— Не можу сказати, щоб так дуже, — мовив я. — А все таки не можуть вийти з дива, що тобі стало ся, що ти так нї сїло, нї впало продав свою батьківщину. А особливо я здивував ся. Адже я знав, як ти любив її.

Опанас кинув ся мов ужалений.

— Ти знав! Що ти знав? Ти міг знати лише частину. А про те...

Він знов махнув рукою і звісив голову.

—Ну, Опанасе, скажи по правдї, що се з тобою стало ся? Так ти якось нї з сього нї з того щез із нашого горізонту, так безслїдно пропав... А ще потім та нагла продаж батьківщини.

— Се не по тім було, а дрібну перед тим, — нервово, мов зачеплений за болюче, втрутив Опанас.

— Ну, то вже чи по тім, чи перед тим, а все таки загадка. Я довідав ся про смерть твоїх старих і думав, що ти пішов сїсти на ґрунтї та господарювати. Вже збирав ся писати тобі на село, коли якось припадком довідав ся від селян, що ти продав усе...

— Ще до того Жидови! — додав він з гірким усміхом.

— І вибрав ся кудись. Зрозумієш і сам, що я не знав, що й думати про се.

— І щож ти думав?

— Нічого не думав. Зупинив ся на тім, що тут якась загадка, якої самою льоґікою не розвяжеш.

— А инші товариші що?

— Якось не доводило ся ні з ким говорити про тебе. Ти в товариствах ніколи не бував,

— Ну, певно, забули! — мовив Опанас. — І добре так.

— Але скажи, що таке тобі стало ся? Йшов у один бік і раптом звернув з дороги, тай гатьта! Немов якась киценька перебігла тобі дорогу.

— Опанас аж підкинув ся, мов ужалений.

— Киценька! Ти тямиш її?

— Кого?

— Адже ти отсе згадав про неї. Значить, знаєш щось. Догадав ся! Чи може чув що від когось? А може вона сама?...

І він з жахом впер в мене очи.

— Вибачай, Опанасе, але я бігме не розумію тебе. Про кого я згадав? Хто такий вона сама?

— Киценька.

— Що за киценька?

— Як то? Не тямиш Киценьки? І не знаєш моєї історії?

— Та нічогісінькож. І про яку се ти киценьку?

— Не тямиш? А, правда, ти не бував у Суберльової.

— Був пару разів.

— Ну, то може пригадаєш. А в тім...

Я пригадав собі каварню Суберльової, що була на розї вулиць Вірменської і Ґродзїцких. Се була нічна кавярня з дамською обслугою, свойого часу ославлене місце гулянок золотої молодїжи. Я заходив туди рідко і то лише в день, тому й не диво, що назва Киценьки не сказала менї нічого.

— Там була одна панна, — мовив якось нехотя Опанас. — Свого часу славна була. Її звали Киценькою. Брунетка, з роскішним волосєм, з чорними, блискучими очима. Лице — кров з молоком. Зуби чудові. На устах усміх такий, що аж за серце хапав. Голос — у розмові, не в співі, бо вона мало

співала — але такого голосу я не чув ніколи. Тай загалом уся вона, кождий її рух, кожда рисочка, кожде слово, кождий позирк її очий — усе в неї було таке, що я від першої хвилї забув себе, все в неї менї видавало ся невиданим і нечуваним, таким, якому нема пари в світї. Не даром кажуть, що закохане — слабість, манїя. Коли я побачив її, почув її голос і усміх, на мене найшла така хороба і то в такім сильнім степенї, що я навіть здумати не міг того, щоб їй оперти ся. Знаєш, що я звичайно не був ласий до жіноцтва, анї надто чутливий. Але тодї се наскочило на мене раптом, з такою силою, що я цїлком стратив застанову. Так мов би з лїсової гущавини нараз вийшов на лїсову пожежу. І я станув без власної волї, без сили, без тями. Чув, що судьба заглянула менї в очи і що не втечу від неї.

Опанас зупинив ся. Він аж задихав ся, наговоривши стілько одним духом. На його блїдому лицї запалав горячий румянець, мов і справдї випечений пожежою. Він говорив з очима втупленими в землю, немов углубляв ся в своє внутрішне житє і бояв ся глянути менї в очи, щоб я крізь них не заглянув йому в душу. Помовчавши трохи та сербнувши чаю, він заговорив знов, проти свого звичаю сквапно, уривано, немов ловлячи образи, що несли ся по овидї його душі мов дощові хмари.

— Я не був частим гостем у Суберльової. Але раз засидів ся до пізного вечера. Сиджу за ґазетою, коли підвів очи, побачив її. Витріщив очи, мов сам собі не вірив. Зачудуванє — се було перше, найсильнїйше чутє, яке опанувало мою душу. „Невже"! „Чи справдї"! — Такі питаня вертїли ся в моїй голові, мов сухе листє в осїнному вітрі. Я сидів і дивив ся на неї. Коли вона проходила поміж столами, мої очи бігали за нею, які вірні собаки за паном. Коли наближала ся до мене, мене кидало в жар, пробігало дрожю. Коли вона щезала, я сидів мов оглушений і ждав її. Минала година за годиною у мене навіть не ворушила ся думка в голові, щоб іти кудись Йти? Куди йти, коли тут був увесь світ, було сонце, було житє. Десь коло одинацятої прийшли деякі товариші, вже добре підпиті, з голосним реготом, веселі, співучі. Вони позасїдали

при двох столах, замовили цілу масу коняків, а побачивши мене, притягли мене до себе. Вона війшла, несучи замовлені коняки.

— А, Киценька! — закричали вони і почали тиснути ся до неї. — „Сервус", Кицю! Як ся маєш? Здорова була! "Ві ґец"?

Десятки рук простягли ся до неї, одні брали чарки з коняком, иншші тисли ся до її грудий, рук, плечий, стану, доторкали ся її, щипали її. Я весь тремтів, стояв, мов обсипаний приском. У мене в голові шуміло, немов мене оглушено довбнею. А вона йшла спокійно, байдужна на всї безсоромні рухи, дотики та окрики. На її лиці грала якась маєстатична усмішка, немов увесь отой пяний гармідер не досягав до її пят, не міг доторкнути ся до неї, анї тим менше опоганити її. Я також узяв чарку з її рук і почув при тім, як її очи спочили на менї. Я затремтів увесь, кров ударила менї до голови, і та чарка коняку полила ся в моє нутро мов огненна течія. Я якось безтямно зажадав ще одної „колїйки;', а далї не тямлю, що діяло ся зі мною. Знаю лише, що у мене, в кишені було двацять ґульденів, із яких я другого дня не знайшов анї цента, що ми ревли пісень і перекидали ся цинїчними жартами, що вона сидїла у мене на колїнах і торгала мене за вуха, а я плакав, цїлував її руки і безтямно белькотав: — Киценько! Житє моє! Киценько!

Хто, коли й як завів мене до дому, роздяг і поклав до ліжка, я й доси не знаю. Я прокинув ся другого дня аж десь над вечером з тріскучим болем голови. В горлї щось пекло, в ухах шуміло, і я не міг отямити ся, де я і що було зо мною. Та коли нарештї я зволїк ся з ліжка і вимочив голову в водї, менї почала вертати память прожитої ночи. Я не почував нї сорому, нї жалю, не міркував нї про що, хиба про те, що у мене нема гроший, щоб і сеї ночі бачити її, бути з нею. Та се була не велика ще турбота. Я одним позирком обміркував що з моєї ґардероби можна продати, щоб добути гроші. Книжки, розумієть ся, без нїякого міркованя пішли зараз „на гебраіку". Пішов і годинник. О десятій я вже сидїв у каварнї і знов мучив ся: і горів, і тремтів, дивлячи ся на неї. Вона хо-

дила поміж столами, гарна, маєстатична; анї слїду втоми, перепою, невиспаної ночи не було видно на її непорочно чистім, дитячо-невиннім лицї. На мене вона якось не дивила ся, а може тільки робила такий вид, немов не бачить, не пізнає мене. Я просидів отак мовчки до першої години, пив, одну чарку по другій і не осмілював ся заговорити до неї, та й вона не чіпала мене, хоч тут то там поблизу мене лунав її сріблистий сміх, коли до неї заговорювали або зачіпали її знайомі паничі. По першій я вийшов із кавярнї і пішошв до дому.

Почало ся для мене житє від ночи до ночи. Я покинув ходити на унївеситет, покинув думати про себе, про свою будущину, жив тільки тим, що бачив її, ловив вухом її сьміх та її слова, думав про неї. Після тої першої ночи я не пробував заговорити до неї, тай вона, бачучи, що я не пю і не сиплю грішми, не цікавила ся мною і немов зовсїм не добачала мене. Та менї про се було байдуже. Я не був заздрісний, коли инші жартували з нею, обіймали, щипали або цїлували її. Я, бачилось, навіть не любив її так, як люблять закохані. Я тільки почував невідхильну потребу що дня бачити її, так як почуваємо потребу світла та повітря.

V.

Ми допили чай, але спати нам не хотїло ся. Менї цікаво було дослухати до кінця Опанасову драму, в якій для мене виявляла ся чим раз яркійше вся його тиха, та глибоко пристрасна натура. А Опанас очевидячки рад був, що може перед кимось висповідати ся, що знайшов слухача, який розуміє його і симпатизує з ним. Він потер долонею чоло, поглядів на мене якийсь час недовірливо, немов бояв ся мойого осуду, але не бачучи на моїм лицї нїчого такого, що могло би знеохотити його, відвернув ся знов очима до кута і почав тихим голосом:

— Сказати тобі по правдї, все те, що далї стало ся зі мною, се був якийсь такий чортівський танець, що я й досї не приберу йому назви. Иноді менї здаєть ся, що то був сон, що я від тодї й доси сплю і ось-ось прокинув ся таким самим студентом, яким був тодї, коли побачив Киценьку. А иншим разом я готов вірити в чудо, в призначенє, в чари, в що хо-

чеш, так неправдоподібним видаєть ся мені все те що тоді стало ся зі мною. Зрозумієш, що й оповісти тобі всю отсю історію не зумію докладно. Мабуть не одно важне діло шмигало поуз мене, а я й не завважував його, і навпаки, моя увага не раз серед того шаленого виру подій зупиняла ся на маловажних дрібницях, на привидах, із яких потім годі було зліпити щось ціле та природне.

Почало ся з того, що одного дня я одержав із дому телеґраму. "Приїзджай зараз. Твій тато". Щось немов торкнуло мене в душі, коли я прочитав ті слова. Але телеґраму я одержав о десятій годині вечером, саме коли вибирав ся до кавярні Суберльової, щоб пасти свої очи видом Киценьки. У мене тремтіли руки. Я кинув телеґраму на стіл, не думаючи про неї, натиснув шапку на вуха, бо на дворі ревла та свистіла хуртовина і била в очи снігом, і побіг вулицями. У мене було ще в кишені кілька ґульденів, одержаних за продаж годинника. За пів години я сидів уже в кавярні серед клубів диму та пяного гамору, пив чорну каву читав ґазети, а властиво читав иноді очима надруковані сторінки, а сам ненастанно глядів на двері, якими мала війти вона. Але минула десята — вона не приходила, минула одинайцята — її не було, минула дванайцята — Киценьки ні слуху ні духу. Я сидів мов у горячці, пив одну чарку за другою, в голові у мене шуміло, перед очима скакали друковані букви з ґазет, які я держав у руках, та думка не клеїла ся в моїй голові. Нарешті по важкій боротьбі з самим собою, я зважив ся запитати у одної з тих панночок, які услугували сьогодні, що стало ся з Киценькою?

— О, вона вже не прийде сюди! — весело відповіла панна, сідаючи біля мене і дмухаючи мені дим із своєї папіроски просто в очи.

— А то чому!

— А вам цікаво знати?

— А вжеж цікаво.

— А мені не цікаво оповідати.

ҐАЛЯ 1-ША.

ҐАЛЯ 2-ГА

— А чого треба щоб вас зацікавити?

— Го, го, богато дечого треба. А поперед усього два келїшки коняку, щоб добре бесїдувало ся.

Я велїв принести два келїшки коняку: Вона стукнула ся зі мною, пригубила свою чарку, а решту вилляла на тацку. Я також лише пригубив і не пив.

— Отже що стало ся з Киценькою?

— Нема її.

— А деж вона?

— А на що вам знати?

— Треба.

— А пощо треба? Так вам вона сподобала ся?

— Та вже чи сподобала ся, чи нї, а треба.

— Е нї, я на таке не пишу ся. Кажіть, подобала ся вам чи нї?

— А вжеж сподобала ся.

— І ви закохані?

— Смертельно.

Мої уста сміяли ся, а за серце стискало щось мов клїщами

— А, коли смертельно... Але пийте! Чому не пєте?

Я випив.

— Ще два коняки! — гукнула вона кельнерови.

— Пан велять? — запитав мене кельнер, не дивлячи ся на неї.

— Так, — сказав я машинально, не зводячи з неї очий.

Вона знов дмухнула менї димом із своєї циґаретки просто в очи.

— Смертельно! Бідний хлопчина! І за що властиво? Ну, скажи, за що ти любиш її?

— А бо я знаю! Так якось трапило ся. Але де вона?

— Може дома.

— Чому не прийшла сюди?

— Бо її відправлено. А може й сама виступила. Сього не знаю.

— А де вона живе?

— Тут же на другім поверсї.

Мене мов штовхнуло щось. Я хотїв було в тій самій хвилї відіпхнути свою розмівницю, зірвати ся з місця і без тями бігти кудись, бігти до неї, щоб лиш побачити її, бути на

хвильку близько неї. Та все таки я переміг себе, зробив байдужне лице, покликав кельнера, заплатив і вийшов. Опинивши ся на вулиці я мимовільно обтер собі піт із чола і важко відтхнув, мов вирвав ся зпід тяжкого тягару. Потім я пішов вулицею навманя, силкуючи ся зміркувати, що властиво стало ся і що значить для мене ся новина? Вона покинула службу в кавярні. Чому? Ну, се байдуже. Але вона без служби. Може в прикрім стані? Може її прогнано, скривджено при виплаті? Може у неї стара мати, дрібні сестри та брати, яких вона мусить удержувати? Мені набігали на ум ріжні положеня де дівчина, ніби то пропаща, являла ся героїнею, що жертвувала свою дівочу честь на удержанє своєї рідні. Я постановив собі навідати ся до неї, розпитати у сторожа про її обставини, від дати все, щоб допомогти їй. Я укладав собі ріжні пляни, як доступити до неї, зблизити ся до неї, здобути її довірє, і з тою постановою зайшов до дому, розібрав ся на потемки і ліг спати.

І спав твердо десь до другої по полудни. Мене збудило сильне стуканє до дверий. Листок із телеґрамою. Я відчинив, підписав рецепіс, машинально розірвав телеґраму, прочитав. "Приїзди зараз. Твій тато"! Я здивував ся. Що се таке? Яж уже дістав таку телеґраму. Чи се та сама надана через помилку другий раз? У нас почтар иноді напеть ся та перепутає висилку. А коли ні, то що се значить? Чого два рази те саме телеґрафують? Чого приїздити тепер, зимою, в таку фуґу? Зелізнича станція у нас мала, від неї чотири милї дороги саньми, у мене нема й одежі такої, щоб можна було пускати ся в таку дорогу. Що се може значити? Я тер долонею чоло, мучив ся думками, напив ся води і заснув. А коли прокинув ся десь коло пятої, одинокою моєю думкою була Киценька. Що з нею? Як добрати ся до неї? Де здибати її? Про телеґраму я й не думав. Зібрав ся, замкнув покій і вибіг на місто. Пообідавши, я побіг на Вірменську і почав ходити поперед каменицею, надіючи ся здибати Киценьку, коли буде входити або виходити з брами, а тоді вже, — що тоді буде, я й не брав ся думати, але чув у своїй душі якусь незломну постанову, якусь непохитну певність, що тоді здобуду ся на якийсь

рішучий крок.

Десь коло семої вона вийшла, гарно одягнена, в барвистім капелюсї з великим струсячим пером. У мене завмерло серце. Я поклонив ся їй, але підійти до неї, заговорити не було анї думки. Вона злегка кивнула менї головою і пішла гордо випрямлена вулицею. Я йшом за нею в віддаленю яких двацятьох кроків. Я не зводив очий із її капелюха, мов моряк із полярної звізди. Мене потручували, менї ставали на ноги, снїг замітав менї очи, та я не зважав нї на що. А вона озирнула ся раз, озирнула ся другий раз і очевидно все пізнавала мене. Що діяло ся в моїй души в ту пору — страшно подумати. Одинока думка: не вже вона така? Ся думка, така натуральна в данім випадку, вистарчала для мене за ціле пекло. Я біг за нею, весь тремтячи, задиханий, безтямний, а вона, здавало ся, йшла все швидше, віддаляла ся від мене все більше, вибирала самі найлюднїйші вулиці, потім вийшла на ринок, пройшла одним боком, вийшла на Трибунальську. Її капелюх чим раз частїйше тонув у потоцї чужих темних постатий і на раз щез зовсїм. І я побіг на перед, кинув ся сюди й туди — нема Киценьки. Мов шалений бігав я по всїх сумежних вулицях, довкола ринку, по Галицькій, по Маріяцькій площі, — нїде не було її. Щезла, мов парою розвіялась. Снїг лїпив чим раз дужчий. Коло десятої почали вулицї пустїти. Я ще якийсь час ходив, мов вартовий, перед брамою, тої камениці, де жила вона, але даремно ходив: Киценьки не було анї слїду. Мабуть вернула до дому швидше. А може знайшла де инший обовязок, що зупиняв її всю ніч? Але де? Нічних каварень таких, як Суберльової, у Львові не було. Я даремно ломав собі голову і по дванацятій, весь розбитий, утомлений, мокрий і зіпрілий, вернув до дому. Сторож, відчиняючи менї браму, набурчав на мене, що раз-у-раз волочу ся так до пізна, а тут телеґрафний післанець розбивав ся за мною.

Що за лихо з тими телеґрамами? — подумав я і махнув рукою, мов обганяючи ся від влазливої мухи. Але вдумувати ся в положенє моєї батькіщини я не мав анї часу, анї охоти, анї сили. Я роздяг ся, весь продрог у нетопленій хатї і, обвинувши ся ковдрою та накинувши ще на ковдру все моє мокре

убранє, я лежав дзвонячи зубами та трясучи ся мов у пропасниці, поки важкий сон не наліг на мої повіки.

Рано я прокинув ся з сильним болем голови. Я мав таке чутє, що хтось довбнею бє мене по тїмю. Важко стогнучи, я підвів голову і тільки по хвилї розібрав, що хтось сердито стукає до моїх дверий. Я зволїк ся з ліжка, босими ногами пішов до дверий і відчинив. У клубах морозної пари, що бухнула до покою, стояв возьний від телєґрафу.

— Я вже думав, чи вас не вбито, або чи ви не загоріли? — мовив він. — Пів години стукаю до дверий, тай годї вас добудити ся.

І він подав менї дві телєґрами.

— З одною я вчора не міг вас дождати ся, — пояснив він. Надію ся, що нема там нїчого пильного.

Я підписав оба рецепіси, дав возному двацять крейцарів, затулив обі телєґрами в жменю, сїчучи зубами, замкнувши двері, закопав ся знов під ковдру. Якась невимовна млість опанувала мене, якесь ослабленє не то тїла, не то волї. Я лежав, як колода, грів ся. Ворухнути рукою або ногою видавало ся менї величезною, надсильною працею. З телєґрамами в жменї я швидко заснув, не розгортавши їх.

Що було далї, не тямлю. Мов крізь сон пригадують ся якісь люті стуканя, якісь голоси, якісь холодні руки, що стискали мене мов клїщами, а далї все заволїкає сїра, непрозора мряка.

VI.

Опанас помовчав хвилю, передихнув, обтер піт, що виступив йому на чоло, і, зирнувши несміло менї менї в очи та переконавши ся, що я не дрімаю, почав оповідати далї.

— Я прокинув ся в шпиталю. Менї сказали, що я пролежав без тями два тижнї. Безтямного спровадили мене сюди. Коли сторож, почувши стогнанє в моїм покою, покликав поліцию, ся виважила двері і велїла забрати мене до шпиталю. Обі телєґрами і пару листів, що прийшли були в часи моєї хороби, знайшов я обік себе в шуфлядї нахткаслика. В однїй телєґрамі були слова: „Благославляю тебе, твій тато", а в другій відомість про смерть мойого тата. В листї наш гро-

мадський писар доносив мені про те, як мій тато, а зараз по нім моя мама, занедужали на тиф, як обоє бажали конче бачити мене перед смертю, посилали післанця за післанцем до телеґрафу, як тато не діждавши ся мене вмер, а за ним до трох день умерла й мама. Тепер з порученя начальника громади доносив мені, що мою рідну хату опечатано, що тато при свідках полишив для мене все своє добро, що про се вже заявлено до суду, і взивав мене, щоб я як найшвидше зголосив ся обняти в посїдане свою батьківщину.

Я читав ті документи і дивував ся. Мені здавало ся чомусь, що все те мені відоме, що я сам був там, ішов за похороном свойого батька, приняв благословеньство від матері і перебув усе те, що повинен був перебути при такій нагоді. І ніщо тепер не ворушило ся в моїм серці при тій вісти. Так від разу й вийшло, немов усе те так і мусїло стати ся, і власне тепер, у сю пору. Я почув навіть якесь облекшене, мов на мені порвали ся якісь пута, що вязали мене, і мов тепер я буду міг свобідно полетїти кудись, розпочати щось таке, про що перед тим навіть не смів подумати. Про Киценьку я неначе зовсїм забув, вона не істнувала для мене, в голові не ворушила ся про неї анї одна думка.

Я пролежав іще кілька день у шпиталї, поки міг вийти на світ. Та скоро тільки я вийшов на вулицю і мене обхопило холодне сїчневе повітрє і в очах бамигтїли діяменти — відблиски снїгових зірочок, розіскресних сонцем, я в тій самій хвилї почув, як думка про Киценьку, непереможне бажанє летїти до неї, шукати її, кинути їй до ніг усе що маю, віддати себе їй увесь без огляду — опанували всю мою істоту. Ще нетвердими кроками я поспішив на Вірменську і почав вартувати перед брамою, відки надїяв ся виходу Киценьки. Пару годин я ждав даремно, перемерз і пустив ся ходити по вулицї, коли нараз на розї наткнув ся на Киценьку. Вона йшла з ринку. Я з неописаною трівогою поклонив ся і став неначе вкопаний. Вона зиркнула на мене, всміхнула ся, зупинила ся, подумала щось, потім приступила до мене і мовила коротко:

— Ходи до мене!

Я жахнув ся, немов би ось тут коло мене вдарив грім. Та про те я машинально пішов за нею. На другім поверсї у відчинених дверях вона ждала на мене зі свічкою в руцї. Я зупинив ся в нерішучости. Вона взяла мене за руку і потягла за собою, шепнувши одно слово:

— Ходи!

— Я ввійшов. Вона замкнула двері і попросила мене зняти пальто і сїсти собі. Її помешканє складало ся з простого, ясного покою й ниші, де стояло її ліжко. Покій був урядженний як сальоник, обставлений зі смаком, хоч без виставности. На мене дихнуло любе тепло, не знаю чи від натопленої печи, чи від її особи. Вона скинула з себе пальто, і опинила ся переді мною в елеґантній вовняній сукнї, скромно і зі смаком зачесана. На її лицї не видно було анї слїду заклопотаня. Повертала ся свобідно, з тою властивою їй маєстичною ґрацією, що так хапала мене за серце. Повештавши ся по помешканю, поправивши перед зеркалом волосє і кокарди під шиєю, немов хотячи дати менї хвилю часу отямити ся, вона станула передо мною і, вдивляючи ся менї в лице, з таємничим усміхом запитала:

— Любиш мене?

Я не відповів нїчого, тільки вхопив її обидві руки і почав покривати їх поцїлунками. Сльози ринули менї з очий, закапали на її руки.

Вона сїла біля мене на кріслї і пригорнула мене до себе, притулила мою голову до своїх грудий. Я тихо хлипав.

— Ну, ну, цить дурненький! — мовила вона. — Явсе знаю. І чого було не прийти зараз тодї, як тобі Наталя казала? Треба було конче простудити ся і йти до шпиталю?

Я з жахом поглянув їй у лице.

— Кажуж тобі, що все знаю. Про тебе було в ґазетах. І про те, що твої старі померли.

Я тільки в тій хвилї догадав ся, що телеґрами і лист, які я знайшов у шпиталї, були порозпечатувані. І як се я в першій хвилї не доглянув сього? А вона встала, поправила огонь у печи і лямпу на столї і знов стала переді мною.

— Ну, скажи що? Чого тобі треба від мене?

— Нічого, — відповів я. — Я щасливий тим, що ти дивиш ся на мене.

— Ха, ха, ха! — засьміяла ся вона. — От іще дивачина! Ну, але скажи, що думаєш робити тепер?

— Не знаю. Нічого не думаю.

— А богато лишили тобі старі?

— Не знаю. Гроший певно ніяких, але господарство, поле.

— Кількож се може бути варта?

— Не знаю. Три, чотири тисячі.

— Гм!

Вона пару разів пройшла ся по покою, немов обміркову-ючи щось, а потім знов стала переді мною.

— І щож ти думаєш робити з тим?

— Не знаю.

— Може хочеш іти на село, осісти на ґрунті? А може й від мене зажадаєш, щоб я йшла з тобою, зробила ся селянкою і годувала гуси та свині?

Я з переляком видивив ся на неї. Таке жадане видало ся мені чимось бездонно абсурдним та неможливим.

— Ну, скажи бо! Говори! Думай!

І вона обома руками потермосила мене за плечі.

— Зроблю все, що звелиш, — прошептав я.

— Так? Ну, се гарно. За се люблю тебе. На!

І вона нахилила ся і поцілувала мене в чоло. Від дотику її уст у мене мов огняні мурашки забігали по-під шкірою.

— Слухай же! — мовила вона, знов сідаючи біля мене і пригортаючи мою голову до своєї груди лівою рукою. — Подобаєш ся мені. Хочеш їхати зі мною?

— Куди?

— В світ. Я не думаю сидіти в тім проклятущім Львові. Тут мені не місце. Тут я Киценька і ніщо більше. А мене тягне до чогось висшого. Чую в собі силу, талант, огонь. Хочеш допогти мені вирвати ся з сеї проклятої нори?

— Все віддам, щоб допомогти тобі, — скрикнув я з запалом.

Вона скоса з усміхом дивила ся на мене.

— А ти навіть гарний, коли не киснеш. Люблю такий за-

пал у молодих хлопців. Дай уста.

І вона вхопила обома руками мою голову, прихилила до себе і поцілувала мене в уста. Я стратив память. Якась невимовна роскіш наповнила моє серце. Думалось, що зомлію, що мину ся в тій хвилї.

— Слухай же, — мовила вона далї. — Від нинї за тиждень їду геть зі Львова. Мушу, не видержу довше. Коли хочеш їхати зі мною, будь готов до того часу. Від нинї за тиждень у вечері. Ось тут зліквідуй свої дїла, продай свою спадщину, чим дорожше, тим лїпше. Роби як знаєш. Від нинї за тиждень, у вечері, ось тут жду на тебе. Не прийдеш від завтра за тиждень, уже мене тут не буде і нїхто не знатиме, де я. Як би не ти, як би не те, що ти подобав ся менї від першого разу, і як би не ота пригода з тобою, що попала в ґазети, я булаб уже виїхала перед тижнем. Отже чуєш? Розумієш? На, поцїлуй мене і йди тепер і роби як знаєш. Я не силую тебе, але ждатиму. Хочеш закоштувати щастя зо мною, то приходь. Добра-ніч.

Я поцїлував в її уста, в руки і вийшов позбавлений до разу власної волї, вийшов її невільником. Моя доля була запечатана, і я не міг навіть подумати про те, щоб бороти ся зі своїм призначенєм.

VII.

Опанас замовк. Я підвів очи і глянув на нього. Його лице було смертельно блїде, з очий градом котили ся сльози.

— Опанасе! — скрикнув я. — Годї тобі! Тебе занадто розворушують ті спомини. Ходїм спати, а то ще занедужаєш.

— Нї, не бій ся — відповів він. — Не занедужаю. Навпаки. Ти не знаєш, яку полекшу на серцї робить менї те, що можу раз подїлити ся тими споминами з кимось иншим. Десять лїт я мовчав і носив їх, мов камінь на серцї. То вже тепер, коли твоя ласка і коли... Але ти може втомлений з дороги, спати хочеш?

— Нї, зовсїм нї! — запевнив я. — Та й хиба би чоловік деревом був, щоб твоє оповіданє не прогнало йому сон із очий.

— Но, но, без комплєментів! — осміхнув ся він, обтер очи

і веселійшим голосом говорив далї.

— Менї з рештою небогато й лишило ся оповідати. Кінець історії не цікавий, можна й наперед догадати ся його. Я зараз на другий день поїхав у село, оглянув свою батьківщину і заходив ся шукати купця на неї. Певна річ — по тихо. Селяни всї радили менї вертати в село, господарювати, але нїхто не знав, що кипіло в моїй души. Залагодивши потрібні судові формальности, я продав місцевому арендареви всю свою батьківщину за пять тисяч. Лице горіло менї з сорому, серце краяло ся, коли я підписував контракт, але у мене не було вибору; над усїм панував образ Киценьки. Думка про те, що се її воля, її наказ, що вона жде мене зі своїми палкими обіймами й огнистими поцїлунками, зі своєю ненаглядною красою й ґрацією, — ся думка переважала все. І коли по доконанії продажі я, мов злодій, виїздив із села, я прощав ся з ним без сліз, без жалю; я чув тільки звиток з пятьма тисячоренськовими банкнотами на грудях, а серце було повне Киценьки. І коли обурені селяни на відїзднім обкидали мене лайками, проклятями та жменями болота, я кулив ся та хилив ся мов під громом, але не почував нїякого жалю, нїякого гнїву, нїякого сорому. Киценька заслонювала менї весь світ, замінювала всї почутя, заповнювала всї бажаня.

Був остатнїй вечір перед визначеним нею речинцем її відїзду. З якою душевною мукою біг я на Вірменську! Ану-ж одурила! Ану-ж відїхала без мене! Що тодї? Передо мною рознимала чорну пащеку якась страшна безодня. Опинивши ся на розї Вірменської, я зирнув у гору на її вікна. Ах, вони були освітлені! — значить, не виїхала! Як вихор полетїв я горі сходами, застукав до її дверий і не дожидаючи голосу, влетїв до покою. Вона сидїла на великім куфрі в подорожнім убраню, з очима оберненими до дверий. Її лице було блїде-блїде, очи горіли.

— Ось я! — скрикнув я, переводячи дух. — І ось тут — на!

І я поклав перед нею пять тисячоренських банкнотів. Вона всміхнула ся і махнула рукою.

— Сховай се! Я ждала тебе. Бачиш, я готова до дороги. Подзвони на сторожа, щоб покликав фіякра.

Я подзвонив і розпорядив ся, а потім обернув ся до неї.

— А як би я був не приїхав, запізнив ся о пів-години, то ти булаб відїхала без мене?

— Розумієть ся, — сказала вона коротко.

Я взяв її руку. Вона була холодна, як крига.

— Що тобі таке? Ти хора? — запитав я її.

Вона не відповідала.

— Киценько! Житє моє! — скрикнув я. — Скажи менї, ти ненавидиш мене? Не рада, що я прийшов? Хотїла їхати сама, без мене? Коли так, то на тобі гроші і їдь. Я не маю ніякої претензії.

Я подав їй гроші. Вона легким рухом руки відсторонила їх, потім усміхнула ся — як менї здавало ся, кріз сльози — і своїм звичаєм, узявши мою голову в обидві долонї і пригорнувши її до себе, поцїлувала мене в чоло і мовила:

— Який ти дурненький! І не вгадав. Знаєш, я вже почала була сумнївати ся, чи ти приїдеш. Думала, що твоя батьківщина переможе в твоїй души мій образ. Ну, а як би ти не був приїхав, я булаб, розумієть ся, відїхала, але з одним наміром.

— З яким?

— Се вже мій секрет .

— Скажи менї його.

— По що?..

— По що? Щоб я знав.

— Про мене. З наміром — на найблизшій станції або за станцією кинути ся під колеса зелїзниці.

Я з жахом обняв її, немов хтось силкував ся вирвати її у мене.

— Киценько, а то чому? — скрикнув я.

— Ну, у мене не було иншого виходу. Так памятай собі: сьогоднї ти своїм прибутєм уратував мене від неминучої...

Кінець сього реченя я заглушив своїми поцїлунками.

Десять мінут пізнїйше ми сїли на фіякра і поїхали до зелїзниці.

— Кудиж ми їдемо? — запитав я.

— А тобі що до того? — відповіла вона різко. — Їдемо, куди я хочу. Ти тепер мій і я роблю з тобою, що сама захочу,

доки —

— Доки що?

— Доки не кину! Ха-ха-ха! Страшно тобі?

— Ні, не страшно.

— Любиш мене про те?

— Люблю.

— Ну, глядиж! У мене тверда школа.

Ми надоспіли як раз на курієрський поїзд до Відня. Вона взяла два білєти другої кляси, віткнула щось у руку кондукторови і, коли поїзд рушив, він запер за нами купе. Тоді Киценька кинула ся мені на шию і цілуючи мене мовила:

— Ну, тепер починаєть ся наша шлюбна подорож!

У Відні ми стали рано. Я був безтямний, ошшоломлений, а вона — мов зовсім нічого. Покликала пакера, заговорила до нього чистітїньки віденським діялєктом, щоб замовив нам фіякра, і ми заїхали до якогось готелю. Там нам дали дві гарні кімнати, і в них я прожив з Киценькою чотири дні — чотири найщасливійші дні мойого житя. Що я буду тобі описувати те, що пережив тоді! Такі річи не описують ся, а хто їх не пережив сам, той не відчує ніякого опису, а головна річ, кождий із тих щасливців, яким випадають на долю подібні дні, переживає їх по свойому. Киценька розсипала передо мною всї чари своєї краси, свого доброго, справді золотого серця, свого незвичайного розуму. Кожда хвилина мойого побуту з нею відкривала мені в ній щось нове, принадне, любе. Ані одна хмариночка, ані одно непорозум'нє, ані одна брутальна чи цинїчна рисочка не закаламутила того світлого, чистого образа, який зложив ся в моїй души в її подобизну. Все і всюди вона була супроти мене така суцільна, натуральна і, бачимось, непорочна душею, а при тім весь спосіб її поводження виявляв стільки простоти й делїкатности, що я тільки тоді пізнав, до якої висоти може цівілїзація піднести людину, а спецяльно жінку. І я всім єством поклонив ся тій цивілїзації і поклав собі метою служити їй усе своє житє ширити хоч ті слабі її промінчики, які здужав захопити. А дивлячи ся на Киценьку і любуючи ся нею, я в души запитував себе, відки се і яким правом я, бідний Рутенець, приходжу до того, щоб

роскошувати ся такою перлиною людського роду?

Було щось загадкове, таємниче в її поведінці, якісь наглі скоки, мов непереможні пориви якоїсь темної сили. Я кілька разів запитував її, благав, щоб відкрила мені свою душу, поділила ся зо мною всім тим, що тисне й турбує її. Вона якось милосердно всміхала ся при тих словах, гладила мене попід бороду та говорила:

— Ну, ну, ти дурненький! Годі тобі.

А потім сяде до фортепяна, вдарить кілька акордів і затягне пісню. Співала і грала чудово — бодай я ні перед тим, ні потім не чув нічого кращого. Особливо любила одну пісеньку — може й сама зложила її...

В день мене любить
Сонце в просторі,
Я ж покохала
Нічнії зорі.

В день мене сонце
Цілує в очи,
Серденько-ж прагне
Темної ночи.

Як би я мала
Над сонцем силу,
Я б його вклала
В темну могилу.

Я б заміняла
Сонце за свічку,
Всї дні-б віддала
За одну нічку.

А проспівавши кинеть ся до мене, цілує і пестить і приговорює:

— Розумієш се? Розумієш? Знаєш, яка я? Ну, то не допитуй ся далї.

Я не розумію, не хотів розуміти нічого по-над те, що давала мені хвилина. Одно тільки я прочував, що таких хвилин

ніякому чоловікови в світї, а тим менше менї, не могло судити ся богато.

От тим то мене майже зовсїм не здивувало, коли збудивши ся пятого дня, я не застав Киценьки на її ліжку, і коли покликана моїм дзвінком Zimmermadchen сказала менї, що „die gnadige Frau ist verreist". Правда, у мене при тій відомости зробило ся на души так, немов наді мною раптом погасло сонце, але зараз же потім прийшла рефлєксія і почала шептати менї: „А тиж як думав? Воно лише для тебе світить? І для тебе сходило? Будь рад, що й стільки бачив його!"...

Якийсь час я снував по покоях, мов неприкаянний, не знаючи, що робити, за що взяти ся. Потім, глянувши на її нахткастлик, я побачив на ньому лист із написом на конвертї „Fidelio';. Се мене вона назвала тим романтичним іменем. Я отворив той лист і прочитав. І раджу тобі також прочитати його. Нехай він сам говорить за себе. Тим більше, що я тепер і не потраплю висловити тобі й сотої части того вражіня, яке він тодї зробив на мене. Ось на тобі його. Бачиш, я справив собі на нього срібну пушку — одиноку люксусову річ, яка є у мене. Бо се-ж найбільша моя святість, одинока памятка жінки, що раз на все заповнила мою душу. Читай і міркуй сам, що маю судити про неї.

І він із окремої шуфлядки свого столика виняв невеличку, гарно зроблену пушку, відчинив її і виняв із неї маленький листок у незапечатаній ковертї. Заким подати його менї, він притулив його до уст.

— Ще чути запах тої перфуми, яку вживала вона тодї, — мовив Опанас, і по короткій мовчанцї додав: — Знаєш, я не забобонний, але поклав собі в души таке віруванє: доки від сього листа чути її перфуму, доти я певний, що вона живе, і значить, доти можу надіяти ся, що вона ще верне до мене.

Я розгорнув листок, писаний дуже гарним жіночим почерком на моднім перед десятьма роками листовім папері, і прочитав ось що:

„Дорогий мій Fidelio! Пора нам розійти ся. Я їду, куди кличе мене доля. Не сердь ся, що виїзджаю без прощаня. Вір менї, так буде ліпше. І не винувать мене, що користую ся

грішми, які ти подарував мені. Беру їх як доказ твоєї любови. Я дала тобі за них те, що могла дати на разї, і вважаю себе на далї твоєю довжницею. Надію ся, що прийде ще час менї поквітувати тебе. Вірю в твою вірність і щирість, що ти не обвинуватий і не будеш пошукувати мене. Се з рештою і не придалось би нї на що. А тепер слухай моєї ради. Вертай назад до свого рідного краю. Кінчи студії, здобувай собі житєве становище. І доки у тебе в души не вигасне спомин про мене, не забувай хоч до року написати менї пару слів на адрес: A. Z. № 12. Wien VIII, poste restante. Як живеш, чим займаєш ся, чи жонатий, — чуєш, се доконче — і яка твоя адреса. Чи дістанеш коли яку відповідь від мене, чи нї, а ти не забудь написати. Се потрібно. А тепер бувай здоров! Ти спиш солодко. Цїлую тебе в чоло. Твоя Киценька.

P. S. Наш готелевий рахунок я вирівняла Тобі на дорогу і на перші потреби лишаю в твоїй валїзцї сто ґульденів. Більше не можу. Ну, до побаченя!'

— Ось тобі й уся моя драма, — мовив зітхаючи Опанас, коли я, дочитавши лист, зложив його і віддав йому, а він знов обережно поцїлував його, сховав до пушки, а пушку до столика.

— Ну, і щож ти зробив потім? — запитав я.

— Зробив усе так, як велїла вона. Не шукав за нею, поїхав із Відня, а зрікши ся раз на все всякої думки про карієру, пішов зі Львова до Станїславова, скінчив там учительську семінарию, зробив іспит і отсе вже пять лїт учителюю тут у горах та сїю по троху зерно цівілїзації в темнім закутку.

— А до неї пишеш?

— Раз на рік. Коротко, без чутливости, подаю лише реляцію із мого житя, свою адресу і поздоровленє тай годї.

— А дістав коли відповідь?

— Нїколи. Анї слова.

— І не знаєш, де вона, що з нею?

— Нїчогісїнько не знаю. І байдуже менї. Люблю її живу споминами про неї, — і досить менї. І ті спомини піддержують мене в тяжких злиднях. А з по-за туманів невідомого все мов її біла рука киває до мене і чуєть ся її останнє слово: До

побаченя!"

Опанас замовк, задумав ся. Лямпа почала погасати. Ми полягали спати.

Другого дня по сніданю обидва ми вибрали ся в дорогу. Опанас провів мене до місточка, куди було треба. Він був замислений, але спокійний, оповідав про свої заходи коло просвіти селян та їх економічного піддвигненя, про свою ненастанну боротьбу з властями. Про Киценьку не було анї згадки.

VIII.

Минуло звиш пятнацять лїт від того часу. Я знов стратив із очий Опанаса, тим більше, що на два чи три мої листи до нього не одержав відповіди. Аж лїтом 1904 р. я побачив ся з ним на вічу галицьких і буковинських учителїв. Він значно постарів ся, посивів, запустив велику бороду, але все-таки держав ся просто, був статний і крепкий, говорив сміло. Давнього заляканого погляду, мелянхолїйного зітханя не було анї слїду. Се був очевидно чоловік, який знав, що і по що робить, а чуючи за собою совісну і позітівну працю, глядить кождому сміло в очи. Ми привитали ся сердечно, умовили ся, де маємо здибати ся по вічу, а зійшовши ся в вечері при склянцї пива, розбалакали ся.

— Ну, що там твої гори? — запитав я Опанаса.

— Го, го, мої гори! — відповів він. — Такі вони мої, як твої. Я вже давно з гір. Від того часу, як ми бачили ся, — осьмі мої переносини.

Ми побалакали про ті переносини та ще про де-що, та Опанас видно ждав від мене якогось питаня, на яке у нього готова була відповідь. А не можучи діждати ся того питаня від мене, він нарештї нахилив ся до мене і притишеним голосом запитав:

— Ну, а про неї не питаєш?

— Про кого б то?

— Ну, а про Киценьку.

— Щож про неї питати? Хиба стало ся щось нове?

— А вжеж стало ся. Вона вернула до мене. Я вже був у К., недалеко Дрогобича. Одного вечера приїздить до мене

фіякер і на ньому дама вся в чорному, закрита чорним серпанком.

— Здоров був, Fidelio! — скрикнула ще з воза. Голос її був мов переломаний, але я пізнав її від разу. — Ось бачиш, я до тебе!

Я поміг їй злізти з воза. Властиво я зніс її майже зовсім на руках. Була легенька, як дитина. Коли стала на землї, я почав цїлувати її руки.

— Ну, ну, дай спокій! — мовила вона. — Я приїхала до тебе вмирати.

І при тім вона відкинула заслону зі свого лиця. Було блїде, з випеченими на щоках румянцями. Уста були блїді, очи горіли. Я взяв ся потїшати її, хоч у самого серце мов клїщами здавило.

— Нї вже, синку, не балакай нїчого! — мовила вона. — Я вже знаю, по що приїхала. Доки була сила, я розсипала її по світу. Доки була краса, я чарувала нею. Доки було здоровлє, я шафувала ним. Я жила — що вже казати. А тепер приїзджаю до тебе вмирати. Приймеш? Не бій ся, я довго не потягну .

У мене сльози бризнули з очий.

— Е, ти, бачу ще не позбув ся сентіментальности. Ну, ну, дай спокій! Встигну ще набриднути тобі. Моя хороба така, як той Чех казав: „Нє бой се, Маріска, я те буду помаленьки різал". Я для того й носила її з собою отсе вже три роки, щоб не надто докучити тобі. А гарно тут у тебе! Треба буде піти та роздивити ся по кладовищи та винайти собі місце спочинку до вподоби.

Вона говорила майже весело, хоча по кождім реченю уривала і важко дихала. В грудях чуло ся легесеньке харчанє. І кожде її слово, кождий отакий тон із її грудий різав мене по серцї.

Пожила у мене ще вісїм місяцїв. До самого кінця держала ся на ногах, була весела, хоча говорила вже майже лише шепотом. На мої намови узяти шлюб зі мною відповідала все одним рішучим „Нї". Мусїлаб показати менї свою метрику (спалила її давно), виявити своє дїйсне імя й прозвище, а

сього не зробить ні за що. Я називав її Галею, і вона полюбила се імя Хто вона була, відки й якого роду, се лишило ся тайною, яку вона й понесла з собою в могилу. На тихім сільськім кладовищі в тіни прастарої липи я похоронив її відповідно до її волї в простій деревляній домовинї, в тій одежі яку сама собі приготовила на смерть. Анї хреста, анї надгробного каменя на своїй могилї не велїла класти. „Житє дало менї все, що могло дати, нехай же й смерть бере все, що може взяти" — говорила вона.

— Дивне дїло Боже отака жінка, — додав Опанас по хвилї роздуми. — Глядиш на неї з боку — пропаща. І сама вона не вважає себе нічим лїпшим. А підиж ти, яка сила в ній! Одним своїм позирком, одним, може навіть несвідомим рухом, одним недбало киненим словом може зіпхнути чоловіка в безодню і підняти його та попхнути до працї, до посвяти.

— Не всякого чоловіка, Опанасе, — додав я. — А кілько то було таких, перед ким твоя Киценька весь свій вік розсипала чари своєї краси та перли своєї ґрації та блиски свого розуму, і все таки не попхнула їх нікуди. Все се було для них „аки усерязь злат в ноздрех свиній"; перли сипали ся перед них лиш на те, щоб вони могли топтати по них. На се треба мати також певну здібність, треба мати, що так скажу, в своїй душі свою „батьківщину".

Піетарі Пейверінта.

У ДОРОЗІ.

Переклад з фінської мови.

Якось, по весні, коли вже танув сніг і всюди дзюрчала вода, довело ся мені їхати по парафії. Дорогою нагнав я селянина; він сумно чвалав за своєю шкапчиною, що з надсили тягла ґринджоли, де лежало дві важких бочки дьогтю. Коли мої санки опинились побіч, я зліз з їх і пішов разом з селянином.

— Здоровенькі, дядьку — кажу йому.

— Здрастуйте, — відповів він, не оглядаючись.

Придивляюся: конячка дуже кощава та й запряжка на ній саме така що до неї: вся повязувана ликом, з вузловатих мотузок. На санках, крім дьогтю, було ще трішки осоки та клунок соломяної січки: це був корм шкапі; тут-же, під передком, торбиночка, певне з харчами для самого хазяїна. Сам він в латаній свитині, що й пасом не одержалася купи й усе розхрістувалась; з під свитини видко було драну сорочку, а крізь дірки світились схудлі, хорі груди. Не кращі були й чоботи — латка на латці, а з під підошов виглядали соломяні вустілки, рукавиці теж були латані, шапка стара, засмальцьована, що хоч лій з неї топи... В санках для хазяїна місця не було, та й без нього конячка ледве волокла вагу тяжким шляхом. На кожній горці чи вибоїні вже хазяїн мусив допомогати їй, бо своєю силою вона б не витягла санок. Весь шлях було порізано водориями й у цих калюжах селянинови чоботи усе сьорбали холодну льодову воду: тільки чути було, як ноги, хлюпаючи, видавлювали з вустілок тую воду на шлях.

— А куди мандруєте? — спитав ся я.

— До містечка, — одказав непривітно селянин.

— Не вже-ж так пильно треба? Одже самі бачите, яка

дорога?...

— Звісно, бачу... Але що маю казати, коли чекати ніколи.

— Певне, дуже велика скрута?

— Звісно скрута, коли цінують... Тут вже ніколи розбірати доброї дороги! — відповів мій подорожний товариш сумним голосом.

Тільки тепер я міг додивитись, яке було в нього обличя: залякане, зморщене, старе, хоч він був і не старою людиною.

— Хтож це так немилосердно править з вас борги? — знову запитав я.

— Хто? Наш сьвященник, — коротко відказав селянин.

— Сьвященник? Та не вжеж ви йому стільки богато винні? — здивував ся я.

— Воно й небогато, як би було з чого віддавати... Торішню десятину*) винен.

— Саму тільки десятину за минулий рік? Та невжеж він не міг почекати? Ви, певне, не прохали його про це?

— Де там не просив... Не один раз...

— Ну, і щож?

— Розгнівав ся дуже. Каже: „ви тільки окрадаєте мене, паскуди!" Так і не уважив на мої сльози...

— Алеж твердий чоловік ваш сьвященник, — відповів я з досадою. — Здає ся, не вмер би, колиб і почекав хоч трохи...

— Та, воно звісно... Спочатку й мені так здавало ся.. Алеж я людина темна, богато дечого не розумію, а сьвященник у нас — розумний; йому все ліпше видно, як нам... Велика його праця, та й велика за нас відповідальність... От і мусить він мати свою десятину вчасно. Він чудово говорить казаня у церкві і добре виконує свої потреби... Ну, а за ті слова я йому не докоряю, прости Господи! Звісно, ну, не сила моя була віддати йому гроші... Инші люди мелють, що таки наш сьвященник скупенький. А хібаж можна йому прожити без грошей при його праці? Бо й справді, що йому робити коли один, другий, десятий не виплатить йому вчасно своєї десятини?...

*) В Фінляндиї парахіяни повинні віддавати сьвященикови десяту частину врожаю, чи хлібом, чи грішма. Це й зветься „десятиною';.

Так говорив селянин. Розмовляв він повагом, ніби обмірковуючи кожне слово. Селянинови й на думку не спадало, що сьвященник, певне не має й частини тих турбот, що були у нього голодранця, а він, бідолаха, так пеклував ся про сьвященикову кишеню. щоби вона, Боже борони, не була неповна.

З опалу я сказав, що сьвященник нежалістна, немилосердна людина. Але мій подорожній не приставав на це. Далі він сказав:

— Мені тілько одного шкода й боліло мені, що сьвященник каже, ніби я його окрадаю... Та хай мене Бог осудить, коли в мене хоч на думці було його одурити... Ну, не мав змоги заплатити в свій час — це правда, та цеж не однаково: „не міг" і „не хотів".. Аджеж так, пане?

Його слова йшли від щирого серця і йому ще раз хотіло ся себе виправдати...

— Ех, довезтиб тільки оцей дьоготь до місточка... Виплачу борг — і припинють цінуваня.

— Конячка у вас поганенька, дядечко! — сказав я.

— Що й казати! Та деж їй, сердешній, і бути кращою, коли цілісінький рік на самій осоці стоїть?

— А кращеб годувати, то й стала бадьорнійщою, — відповів я.

— Воно — правда, як про чуже око... Але щож ти вдієш, як нема де взяти ліпшого корму. Цього року мороз видушив у мене жито й усе одняв... З неволі міркуєш, щоб кожну крихту спочатку віддати сімі, та собі; та й то по правді кажучи, — иноді своєї їжи від кінської одрізнити неможна... Буває, що й у шкапи й у сімі — один харч...

І він знову зирнув на мене своїми сумними очима.

— Та й чоботи у вас на нашу дорогу не годящі... Полагодилиб, то й ноги булиб сухі — знову сказав я, щоб довідатись, чи не лайдак мій подорожний товариш.

— Звісно, яж кажу: воно так і здаєть ся... як про чуже око. А в кого шестірко голих дітлахів, обшматана жінка то — вірне слово — в того не вистачить часу собі лагодити. Та й те сказать: ці чоботи своє зробили: і латав їх, і перелатував, а тепер то вже й латка на них не держить ся. Повірте і яб умів

одягти ся краще, аби було з чого... Нічого не вдієш..

— Селянин замовк...

— А відкіля ви самі?

— Он з тої слободи — „Голодної Горки" — на кінци парахії. Не дурно її так і звуть — голодна, бо все житя голодаю на свої горці.

— А зовуть вас?

— Матті. Моя хата край слободи, на самому болоті, мороз усе вибиває...

— Чомуж ви не проміняєте на инше поле—земляж велика!

— Знов таки, про чуже око й здаєть ся дивним: чому не зміняєш... Алеж піти звідціль можна, та тільки з чим? Мого поля ніхто не купить, а з чим же я нову землю придбаю? От і доводить ся сидіти на батьківській; всеж ліпше, як старцювати...

— Дьоготь у вас торішній?

— Де там! У нас довго не задержить ся: все, як звичайно, з рук просто до рота біжить... Тільки накурив — зразу в барило та й на ярмарок...

Поки ми так розмовляли — на дорозі замаячив заїздний двір. Тут нам треба було спинитись — відпочати; бо й моя конячка зморилась, хоч на моїх санках і ваги не було. Коли вже втягли його санки в двір по чорній землї, то Матті взяв свою торбинку й пішов до хати. Я теж забрав свій сніданок. У нього був тільки шматок чорного мов з землї хліба та дрібок соли.

— Слухайте, дядьки, ідіть лишень сюди, поснідаємо вкупі — сказав я йому. Але він ніби здивував ся й мовчав. Довело ся знову його припрошувати.

— Ічого ви такий до мене приязний? — спитав ся він, підводючись з свого місця. Він поклав у торбинку свій хліб і тихою ходою, ніби боячись, що я його дурю, підійшов до столу... Потім сів, і коли почав їсти, то видко було, що це й справді голодна людина.

Тут ми розлучились: йому треба було їхати просто до містечка, а менї — звернути на бік. Всю дорогу згадував я Матті — якийсь він був незвичайний. Я згадував його сумний

обдертий вигляд, його кощаву шкапчину з личаною запряжкою, а у вухах так і бреніли його слова: „Воно, звісно, про чуже око';... „Я людина темна — батато дечого не розумію. Сьвященник у нас добрий, він знає краще за нас... Як же йому бути без нашої десятини? Алеж я не можу?

Минуло кілька день. Я прибув до містечка, гарного, чепурного, з веселими високими будинками. На пригорку стояла чудова церковця, внизу лежало велике озеро, а далї, за ним, синів густий сосновий бір. Трохи далі, за церкву, в доброму й затишному садочку стояв церковний дім (пасторат) з усякими хазяйськими будівлями — менї треба було по своїх справах до сьвященика — і я пішов просто до цього дому, що зблизька здавав ся ще кращим. В серединї теж було так само гарно, як і з-окола. Сьвященник сидів на мягкій канапі. Він був огрядний, ще не старий, з гарним обличям...

Це й був той самий сьвященник, що до його парахії належала „Голодна Горка".

Саме коли я увійшов у хату сьвященник сварив ся з титарем.

— І ти ще вважаєш себе за порядну людину? Ти! А чи тиж сказав раніш, скільки у них корів... Тиж маєш відомости, тільки де вони?.. Мовчиш? — чути було сердитий голос сьвященника.

— Деж ті відомости у мене? — здивував ся титар.

— Та вжеж не в кого, як у тебе, — гнївав ся сьвященик.

— Помилуйте, деж менї знати всю худобу в парахії?!

— Брешеш! Ти це все добре знаєш! Але ти не хочеш сказати менї — то инша річ. Паскуди окрадають мене, а ти за ними руку тягнеш! Алеж ти повинен знати що одно найменя й злодієві і тому хто злодія покриває? Одно найменя, один і гріх, — бо обидва однаково — злодії!

Титар почервонів від образи, очі йому спалайнули й він голосно заговорив:

— Алеж почекайте... Здаєть ся я не повинен ходити по подвірях та лічити, у кого скільки коров? Навіть, як би я знав і мовчав, то й то не довелось би менї відповідати нї перед Богом, нї перед законом, нї перед власним сумлїнєм. Я знаю, що

всїх людей подїлити можна на дві половини: тих, що хотять взяти найбільше й тих, що хотять дати як найменше! Виб подивились добренько по хатах нашої голоти, то можеб і зрозуміли, чого вони хотять віддавати як найменше. Я гадаю, пан-отче, що ви сказали не по правдї і більш, як треба...

Тепер уже почервонїв сьвященник, але він не засоромив ся дуже, а ще з більшою пихою почав кричати на титаря?

— Ви забуваєте, з ким маєте розмову! — галасував пан-отець.

— Нї, ви помиляєтесь, пан-отче! Я розмовляю з пастирем алеж знаю й те, що цей пастир, зовсїм не той „добрий пастир", про якого написано в євагелїї, — відповів титар, повернув ся й вийшов.

— Ви бачили? — повернув ся до мене схвильований сьвященник. — Бачили, як цей гульвса говорить зо мною? І це не вперше він розмовляє з людьми, що вище за його. Цеж просто ні нащо не схоже!.. Бачили як він вийшов? — допитував мене сьвященник.

Я мовчав: менї здавало ся, що правда була не сьвященикова, і тому я почав розмову про свою справу. Сьвященник був увічлнвий, ґречний, чудово говорив про свою парахію, про своїх темних парахіян, за яких він так пеклуєть ся. Слухаючи сьвященикову мову здавало ся, що він так любить своїх бідних людий, так богато сил покладає, щоб цих людий ущасливити, що він просто мученик, який за себе і не думає, а працює тільки для парахіян. А парахіяне замісць того, щоб дякувати, все обдурюють та окрадають його... Але менї тяжко було слухати цю розмову, і я швидше скінчив свою справу й пішов. Знову менї згадав ся Матті з Голодної Горки. І думало ся менї: ось двоє людий — і яка глибока між ними ріжниця! Один — товстий, здоровий, одгодований, спокійний; живе, в гарному будинкові, має все — що тільки душа його забажає, тільки те й робить, що сидить на мякій канапі, — а другий — в тяжкій працї, голодний, замерзлий в своїх шматях, за молодих лїт вже старий, — а навколо його купа нужденних дітлахів з такоюж жінкою, і їдять вони теж саме, що і їхня здохла шкапа і ці — нещасні — все думають, як би то-

му сьвященикови виплатити свою десятину!..

Я прожив у місточку кілька день. Далі моя дорога йшла глухою місцевостию мені довелось наняти проводиря. Проводир був молодий і, сидючи в санках, все наспівував пісень, а я мовчав — бо дуже сумно було у мене на серці. Проїхавши з верству, ми намітили, що коло самотньої селянської оселі скупчилось чимало людий.

— То що за хутір? — спитав я.

— „Голодна Горка" — одказав візник.

— А чогож то люди там?

— Цінують, певне хазяйство у Матті, щоб заплатити за його борги — відповів він байдужо.

— Матті я зустрічав недавно в дорозі. Він віз дьоготь на продаж, щоб з цього заплатити. — сказав я. — Не вжеж не встид?

— Мабуть!

— Шлях повернув на „Голодну Горку". Я звелів підїхати до оселї Матті. Торг ще не скінчив ся, хоча власне й продавати не було чого. Три напівживих, кострубатих корівок на налигачах, яких держали в руках вже нові хазяїни... А крім цього було ще одно майно, але не записане в цінник, це жінка Матті та шестірко діточок, що тулили ся до неньки. Жінка була бліда, як полотно; на очах не було сліз, але вони були дуже червоні й попідпухали. Я підійшов до неї.

— Не вже ваш чоловік не встиг і досї повернутись до дому

— А ви як його знаєте? — зацікавилась вона.

— Я сказав.

— Боюсь, чи не трапилось з ним якого лиха. Дорога тяжка, а шкапа зовсїм безсила від гнилого корму... От і корови пішли за безцінь... Та тепер хтож дасть за них добрі гроші, як би хоч до лїта було додержати...

Одно слово прийшло лихо... І все це по закону, але здавалось, нїби щось не так...

Менї зробилось дуже тяжко і я швидче поїхав далї. — Другого дня я повернув ся знову до місточка: це було в ранцї у недїлю. Дзвонили по празниковому в церкві і менї заманулось зайти помолитись. Коли я підійшов до церкви, то по-

бачив, як виносили на марах небіжчика. Незабаром вийшов і знайомий мені сьвященник.

— Кого це ховають? — спитав ся я у одного з сусідів.

— Матті з Голодної Горки — одказав хтось. Мене аж затрусило. От через що, бідолаха, не повернув ся вчасно до дому... Тим часом над тілом вже співали відправу, збираючи Матті в дорогу до тої країни, де немає „ні печалі, ні воздиханія!" І справді, йому цього було треба, бо тут, на цім світі він певне нічого більш і не знав, як саму „печаль та воздиханіє"!

Я пішов на цвинтар за невеликою купкою людий, що йшли за труною.

Коли засипали могилу, я довідав ся, від чого вмер Матті.

Виявилось, що він застудив ся в дорозі. Не минуло ся йому дурно те, що з драних чобіт дзюрчала крижана вода!

Знову почали дзвонити до церкви, — я теж вернув ся у купі з иншими. Коли прийшов час говорити казаня, сьвященник зійшов на амбон і голосно почав: „Полюби ближнього, як самого себе! так говорив наш Спаситель" і пішов, і пішов. Говорив сьвященник гарно, з запалом, але я не міг повірити, що це було щиро. Тимчасом я бачив, як инші селяне уважно слухали казаня, у багатьох були на очах сльози, а одна жінка так і прямо росплакалась... „Він у нас добре казаня говорить!" — згадав знову я слова Матт...

Бідний, сердешний Матті з Голодної Горки!

Бласко Іваньес.

ПОКИНУЛИ ЛЮДИНУ.

Лауд „Святий Рафаіл” вийшов на ніч з Торрівіехи до Гібралтару з грузом соли.

Трюм так був до верху навантажений, що мішки з сілю лежали навіть на палубі; навколо головної щогли, їх наскладали цілу гору. Щоб пробратися з носу човна до корми, матросам доводилось йти край обшивки й коли це небезпечне для житя ходжіня минало без прикрих пригод, то тілько через те, що матроси мали зручність та хист.

Ніч була чудова: зоряна, літня; подував, час від часу, свіжий вітер, який то надимав головне вітрило до того, що скрипіла щогла, то відразу стихав так, що величезне полотнище безсило звисало й з шумом билось до дерева.

Екіпаж на човні складався з пятьох дорослих людий та хлопчика Налагодивши все, що потрібно щоб вийти в море, сіли вечеряти. Скупчившись навколо паруючого казанка, матроси сорбали з нього по товарискому ложками: і власник човна, і останній з матросів, хлопчина. Зараз після вечері, всї вільні від служби матроси потяглись до люку , щоб випроставшись там на твердих сінниках, дати спочивок своїм шлункам, набгатим кавунами та вином.

При стерні залишився тілько дядько Чіспас, старий, беззубий морський вовк. На останні вказівки господаря він відповідав тілько нетерплячим сопінєм. Побіч Чіспаса сидів його небіж Хуанільо, юнга що в перший раз вибирався в морську подорож на „Святому Рафаїлові”. Хлопчина був дуже вдячний старому, бо тілько через його заходи попав на човен матросом і таким побутом позбавлював гя свого довгого, важкого голодуваня.

Вбогий човен видавався хлопцеві роскішним, чарівним

кораблем, що пливе по чарівному морю. Сьогодняшня вечеря була чи не першою вечерою за все його дотеперішне житя.

До девятьнайцяти років він прожив голодним, на пів голим, ніби дикуном, ночуючи в убогій, похилій халупі, де плакала та молилась Богові його хора на гостець баба. В день хлопець допомогав спускати на воду баркаси, виважувати з човнів кошики з рибою, абож приставав за попихача до риба лок. що виходили в море на ловитьбу туньців та сардин ; при цій оказії, Хуанільо діставав на свою долю якусь жменю дрібної рибини. Але тепер, завдячуючи дядькові Чіспагові, приятелеви його батька, він став справжнім моряком і мав повне право на свій пайок в казанкові. Він, навіть, мав черевики перші які він взув за вге своє житя: дві прегарні деревяні посудини, що плавали на воді, ніби справжні кораблї. Ці черевики без міри тїшили хлопця. А ще кажуть, що на морі страшно! Дурниці, нісенїтниці! Цт найкрасша служба на всьому світї.

Дядько Чіспас, не спускав очей з носа човна, не відривав рук від стерна. Він з усміхом слухав хлопця, а сам крізь щилину між вітрилом та горою мішків, силкувався щось побачити в темряві. — А якже, ти попав не на погану службу. Але і тут маються свої невигоди. Ти побачиш їх... коли доживеш до мого. Одначе, твоє місце не тут, гайда на ніс і дивись, щоб нам не наскочити на якийсь поперед нас баркас.

Хуанільо побіг по облавку так спокійно й упевнено, ніби біг пісковатим берегом.

— Обережнїйше, хлопче, обережнїйше!

Але той вже був на носї, сїв біля гафеля й став стежити за чорною поверхнею моря, в глибинї якого відбивались хвилястими пасочками мигтячі зорі.

Товстопузий, важкий човен лауд з глухим чавкотінєм бив ся об кожду хвилю так, що піна бризкала в лице Хуанільо. На обидва боки від човна бігла мигтяча шумовина, а надуте вітрило, верхівя якого губилось в нічній пітьмі, здавалось, краяло небозвід.

Який король, який адмірал був щасливійшим Хуанільо, що попав в найми на „Святого Рафаїла"? Хрр!... це його переповнений шлунок давав про себе знати приємним відгиком.

Що за привабливе житя!

— Дядько Чіспас!... Дайте цигарку!

— Ходи візьми!

Хуанільо побіг облавком побіч човна, що був за вітром. Наспіла хвилина затишку і вітрило, бючись в останніх судоргах, от-от-то, здавалась, безсило повисне вздовж щогли. Раптом налетів подув вітра, човен похилив ся від несподіваного штовхана і Хуанільо, бажаючи утриматися, вхопився за край вітрила; але це останнє, в цей саме час, відразу надулось так, ніби збиралось лопнути і погнавши човен швидкою ходою, з страшенною силою штовхнуло хлопця. Хлопець каменем шубосьнув в воду.

Кріз шум хвиль, солона вода яких заливала Хуанільо, йому вчувся якийсь крик, якісь невиразні далекі слова; може бути, що це кричав матрос при стерні; „Хлопець впав в воду!"

Приголомшений штурханом і з несподіванки, він глибоко, глибоко пірнув. Але раніш, ніж встиг збагнути що сталось, він побачив себе вже на поверхні моря; тоді став гребсти, вдихаючи в себе свіже повітря... А човен? — Його вже не було видно. Море було темне, темне, ще темнійше чим видавалось з палуби човна.

Бідоласі здавалось, що він помічає якусь білу пляну, примару човна, що плив далеко по хвилях, просто до нього; але незабаром човен був вже по другій бік його й плив в иншому напрямі. Хлопець, неуявляючи собі зовсім свого становища, почав гребсти сам не знаючи куди.

Черевики були важкі, як з свинцю. Кляті! От яка їхня перша послуга! Берет давив виски, штани тягли вниз, ніби хотіли достати дна і чиплялись забаговіня.

— Кріпись, хлопче, кріпись!

Він зхопив з голови берет і шпурнув його геть; жалкував що не може тогож зробити з черевиками.

Він певний в собі. Він дуже гарно плаває; він почуває, що у нього вистарчить на дві години. За цей час екіпаж човна встигне повернути й підійти до нього; все лихо обмежиться довгою купілю, от і все.... Та хиба так вмирають люди? Померти в бурю, як померли його батько і дід, — це гарно; але

в таку чудову ніч, вмерти серед тихого моря від штовхана вітрила — це булаб безславна смерть.

І він гріб та гріб, все ще спозираючи на невиразне марево, що міняло місце. Він сподівався, що от-от-то із темряви вирине "Сьвятий Рафаїл", що йшов його ратувати.

Гей, човен! Дядько Чіспас!... Господарю! Але вигукуваня тілько стомлювало його. Двічі — тричі він ледве не похлибнув ся. От кляті хвилі!... З човна вони видавались зовсім нікчемними, але тепер, коли він опинився по горло в воді і був змушений безперестнку вимахувати руками, щоб утримати ся на поверхні, — ці хвилї душили його. Глухо бючись до його тіла, вони то підхоплювали хлопця на гребінь, то стягували в безодню і відразу зливались, ніби бажаючи проглинути його.

Він ще сподівався, хоч вже не так упевнено, що у нього вистарчить снаги годин на дві. Бесперечно. Він плавав по стіль ко і, навіть, довше, там, біля рідного берега, без жадної втоми. Але це було погожої години, серед кришталево-спокійного моря. Це було тоді, коли там, внизу, в чарівній, прозорій глибині видко було жовте каміня, обліплене гостролистим баговіням, ніби галузками зеленого коралю. Він без втоми плавав в таку погожу годину, коли можна було бачити на дні рожеві черепашки, перламутові зорі, блискучі квітки з мясистими пелюстками, що коливались, коли їх зачіпали гріблясті рибки, — в цейже час він був серед моря, чорного мов дьоготь. Він був загублений в пітьмі, зпутаний своєю одеждою. Зараз він мав під ногами хто знає скілько розбитих і потоплених баркасів, скілько трупів, обїдених хижими рибами. І він здрігував ся, коли намоклі штани торкали ся тіла; йому здавало ся, що то вже впивали ся в нього острі зуби.

Втомлений, знесилений, він ляг на гпину, покірний хвилям. В роті він почував смак страв, що їв за вечерою. Клята їжа!... І як важко її заробляти! Отже, чого доброго, прийдеться із-за неї померти тут так безглуздо. Змагаючись всякими засобами вратувати житя, він змінив своє положеня. Може його шукають і, коли він лежатиме випростувавшись на спині, повз нього проїдуть мимо, не зауваживши що він тут. Він знову завзяв ся гребсти з безвідрадною тугою, підіймаючись на гребінях хвиль

щоби бачити яко мога далї. Хвилї кидали то в той, то в инший бік і крутили на одному місцї.

Його покинули, наче він був ганчіркою, що впала з човна! Боже мій, так забути про людину!... Та нї, може його шукають в цю хвилину. Човен плив дуже швидко: поки екіпаж збігся на палубу, поки переставили вітрила, човен мав відійти більш ніж на милю ,.

І тїшучись цією надією, він поволи поринав, нїби його тягли за собою важкі черевики. В ротї йому було і солоно, і гірко. Очі йогозаплющились, хвилї злились над його голеною головою. Він потопав... аж ось знову в чортириї, що крутився над ним, виткнули ся скарючені руки і він знову сплив на верх.

Руки занїміли, голова схилялась на груди, нїби обхоплювала сонливість. Хуанільо здавалось, що небо стало иншим: зорі стали червоними, наче налились кровю. Море вже не жахало його; він почував бажаня витягти ся на хвилях, спочинути.

Він згадав свою бабусю, що можливо, саме в цю хвилину згадувала про нього й йому захотїлось помолитися так, як тисячі разів при ньому молилась його бідна бабуся: „Отче наш, іже єси на небесих"... Він молився в думках, але в тойже час, не розуміючи що робить, ворушив язиком і проговорив хриплим гологом, що видався йому чиїмсь чужим:

— Свинї! Мерзота! вони мене покинули...

Він знову поринув і счез, даремно бурікаючись, щоб утриматися на поверхнї. Хтось тягнув його за черевики. Він поринув в пітьму і ковтнув води. Безсилий, але ще раз, сам не знаючи як, сплинув наповерхню вже без буріканя.

Тепер зорі вже видавались чорними, ще чорнїйшими як небо, на котрому вони виступали чорнильними плямами.

Він знову поринув й, на сей раз, вже рішуче пішов на дно. Тїло його стало нїби з свинцю. Він спускався прямо, наче по шнуру. Нові черевики тягли його все дужче та дужче. Він падав в безодню, що проглинула розбиті човни і обгризені кістяки, а в цей час в його мізкові, що все дужче та дужче заволікався густим туманом, хтось все проказував:

— Отче наш!... Падлюки, мерзота!... вони мене покинули!.

Михайло Береза.

ГЕРОЇНА МАРҐАРЕТА ДЕ РОБЕРВАЛ.

(Переклад з Канадийської Історії.)

Історія Канади не включає в собі Марґарети де Робервал, причина сему, можливо є, що жіноцтво не займає в історії великого значіня. Однак я хочу вам дещо написати про сю велико-душну женщину Марґарету де Робервал і тим способом дати правдивий історичний образ яке то тяжке житя та огірчене приходило ся пережити першим женщинам яких доля поселила була на побережах заморської країни.

Затямте собі, що трета подорож до Канади Картієра 1541 р. була в товаристві Сера де Робервала, якого Франція була назначила яко першого Віцероялїста для Канади. Він був богатий французький грабя і грізьний деспот. Єго братаниця, Марґарета де Робервал, належала до челяди єго богатого дому. Она була молода дівчина, веселої вдачі, енерґічного духа й задля своєї подоби олюблена своїм стрийком. Єї привязане до своєго родака було таке велике, що она бажала товаришити єму в єго тяжкій подорожи. Звичайно молоді дівчата в своїх не сьмілих обставинах скривають любовні тайни, так і Марґарета без відомо своєго вуйка мала невинні любовні зносини з молодим кавалєром. В єї любовнику також сильна любов до Марґарети процвитала. Він не міг знести розлуки зі своєю любкою і тому він зголосив ся яко охотник їхати з Робервалом і поплив в тій самій шіфі, що він і єго братаниця. В дорозї любовні секрети їх любови відкрив Робервал і єго афектація до своєї братаниці перемінила ся в страшну пімсту забуваючи на всяку гуманітарність. Коло Нової Финляндиї берегів є остров званий „Айле дю Демонс" здогадом, що він є побутом злих духів. Відвернувши всяке співчутє до переляканої дівчини, злий родич зіставив єї на березї сего безлюдненого острова з єї старенькою мамкою.

Крім єдиної мамки не мала більше товариства бідна дівчина. Щуплий провіянт, чотири стрільби з ограниченою амуніцією тілько всего, що грізьний вуйко позіставив єї для своєї власної оборони. Єї любовник був безсильний стримати жорстоку руку Робервала. Коли шіфа вертала перепливаючи знов попри сей заклятий остров, він викрав ся з припоясаною своєю стрільбою, скочив до моря і своєю зручностию приплив до розбитого серця Марґарети.

Даремні їх надії були, на дармо они молили ся, щоб Господь Бог, зворушив камінне серце Ґубернатора, Робервала. Він не вертав ся вже більше. В недовзї Марґарета повінчала ся з своїм любком в найліпшій вірі як лише безлюдний остров міг позволити, без сьвященника. Чи могла молода пара зачати господарку серед таких страшних обставин? Они збудували своїми власними руками незграбну будівлю. Дикі птахи і риби були їх поживою а з дикої зьвірини шкір поробили собі убраня щоби охоронити себе перед зближаючою зимою.

Другого літа Марґарета стала ся матирею і посьвятила свій час для стараня ся около дитини. Єї чоловік надіяв ся, що в єї вуйка серце змякне, вернеть ся, зменшить їх страшне терпіня. Однак надії були даремні. Гризота над єго нещасною олюбленою женою, зломила єго сильного духа, підупав на силах, і небавом помер. Недовзї по нім, дитина пішла зі світа і також вірна мамка попращала ся з сим світом. В диких лїсах, ся відважна женщина уклякла при трох могилах, які она своїми власними руками виграбала і молила ся горячо, щоби Бог милосердний дав єї витревалість перебути сї страсти і околичну пустку. Пригадала собі минувший час, які щасливі днї она мала в замку "Малого Короля в Вімю". Єї стрий так любив єї тоді, она була всюди з ним; часто брав єї на польованє і тому она не розважно мов стріла летіла за ним, навіть за море. Розваживши те все єї любов колишня до него, перемінила ся в ненависть. Колишня веселість в замку перенесла ся до острашаючого острова. Потреби житєві, біднота, невигоди й страх, стали перед єї очима а три сьвіжих могил, купали єї в горячих слезах. Они загрівали єї сер-

це, ще хиба тою надією, що і она в недовзї злучить ся до сих людських істот котрі ще не давно тому ділились з нею тяжким горем і нещастєм, а нинї они вже сном вічним спокійно відпочивають. Трівожилась лише ще тою острашаючою думкою, що не буде для неї ласкавих рук аби займили ся єї тяжкою слабостию в остатній годинї, коли она не буде могла водою захолодитись. Однак она не ридала в розпуцї, але бодрила ся на дусї і в добрій вірі хотїла стати до борби з ворогом смерти.

Через вісїмнайцять довгих, хмарних місяців, она блукала лїсистими берегами і придивляла ся старанно на всхід, своїми від плачу висушеними очима, на широкий океан за шіфою. Три або чотири рази показували ся білі пасма шіфи на блакітнім овидї і скоро зникали, що ще більше збільшало єї горість ніж перед тим. Трета зима збилжала ся і одного дня она заздріла бажальну шіфу. Які старанні приготованя она почала робити аби збижити шішфу к собі; до сего острашаючого берега, який уважав ся бути мешканєм чортів. Она клала всї свої сили аби доконати те бажанє. Пожертвувала свій щупний засіб дерева, котрий крівавим потом громадила з лїса, запалила свою хатину, в надії, що зверне увагу чужинців. Близше і близше припливала шіфа риболовців. Она бігала безустанно і давали сиґнали на поміч. Риболовцї зближили ся так близько, що вже могли розпізнати стать опущеної фіґури. Одягнена в шкіру з дикої звіряти і вимахувала руками, мов божевільна бігала берегом. В сумнїві чи се є людське єство чи який острашаючий дух, риболовцї дивили ся здивовані. Однак почули жіночий крик який благав помочи. По короткім відволїканю они перемогли свій переполох приплили до берега острова на якім була Марґарета. Виратували єї з невихідного положеня а в недовзї відвезли єї назад до Франциї, по трох роках не присутности.

Відвага, що веде баталїони війска в пащу канон; енерґія твердого вояка в довголїтній війнї, можуть бути порівнані до солїдарности яку носила в своїм серци Марґарета де Роберval.

В ЄДНОСТИ СИЛА!

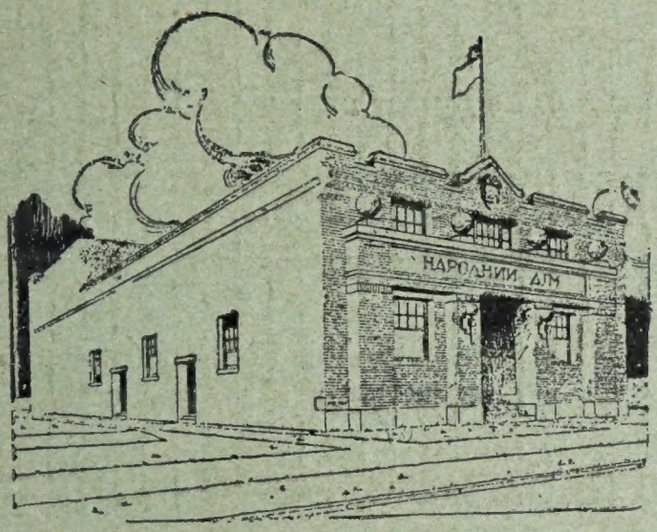

....В своїй хаті
Своя правда....
Т. Шевченко.

Вступайте в Члени Українського Народного Дому в Едмонтоні, Алта,

Се є одиноке Українське Товариство на цілу Альберту. Кождий Українець повинен мати собі за честь належати до так красної Народної Інституциї.

КОЖДИЙ УКРАЇНЕЦЬ, ЩО ЗЛОЖИТЬ 25.00 ДОЛ. НА СПЛАТУ СЕГО БУДИНКУ, БУДЕ ЗАПИСАНИЙ В КНИЗІ ЧЛЕНІВ ДОБРОДІЇВ І ФОТОҐРАФІЯ ЙОГО БУДЕ ПОМІЩЕНА В НАРОДНІМ ДОМІ.

НЕ ЖАЛУЙТЕ ПРАЦІ І САМО-ПОСЬВЯТИ НА УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ.

Дальші Жертви просить ся слати на слідуючу адресу:

Ukrainian Gr. Cath. Association
9620 - 109 Ave.
Edmonton, Alberta

ЧИТАЙТЕ „НОВИНИ“

Найбільшу Українську Часопись в Канаді.

НОВИНИ СЕ НАЙКРАСША І НАЙБІЛЬША ЧАСОПИСЬ В АЛЬБЕРТІ І КАНАДІ.

НОВИНИ МАЮТЬ ЗА ЦІЛЬ, ПІДНЕСТИ УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД, ПРОСЬВІТНО, МАТЕРИЯЛЬНО І МОРАЛЬНО.

В Новинах найдите поучаючі статї, історичні оповіданя новинки з Канади з Старого Краю і новинки зі сьвіта, дописи і друге.

НАЙ ОТЖЕ НЕ БУДЕ УКРАЇНЦЯ В КАНАДІ, КОТРИЙ НЕ ПЕРЕДПЛАЧУВАВ БИ "НОВИНИ", МИ МУСИМО ПЕРЕДПЛАЧУВАТИ І ЧИТАТИ "НОВИНИ", МИ МИ ДОРІВНЯТИ РОВЕНИ ДРУГИХ КУЛЬТУРНИХ НАРОДІВ.

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК ВИНОСИТЬ $2.50
НА ПІВ РОКУ $1.50

ПЕРЕДПЛАТУ СЛІТЬ НА АДРЕС:

„NOWYNY“

Box 69. Edmonton, Alta.